

Odnosi u obitelji kroz analizu dječjih slikovnica

Trifunović, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:714536>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju

Diplomski sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Matea Trifunović

Odnosi u obitelji kroz analizu dječjih slikovnica

Diplomski rad

Zadar, 2019.

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju

Diplomski sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Odnosi u obitelji kroz analizu dječjih slikovnica

Diplomski rad

Student/ica:

Matea Trifunović

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Rozana Petani

Zadar, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Matea Trifunović**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Odnosi u obitelji kroz analizu dječjih slikovnica** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. veljače 2019.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Obitelj i obiteljski odnosi.....	2
2.1. Obitelj	2
2.2. Tipovi i oblici obitelji i brak	2
2.3. Stilovi roditeljskog odgoja.....	5
2.4. Funkcije obitelji	7
2.5. Vrijednosti i moral.....	7
3. O slikovnicama.....	10
3.1. Povijest slikovnica.....	10
3.2. Značaj slike i teksta u slikovnicama.....	12
3.3. Važnost i funkcije slikovnica.....	13
3.4. Primjena slikovnica	14
4. Metodologija istraživanja	16
4.1. Predmet istraživanja	16
4.2. Cilj istraživanja	16
4.3. Zadaci istraživanja.....	16
4.4. Postupak istraživanja	17
5. Analiza i interpretacija rezultata	19
5.1. Prikaz obitelji u starijim slikovnicama	19
5.2. Suvremene slikovnice.....	28
6. Rasprava	38
7. Zaključak	46
8. Popis literature	48
9. Sažetak.....	52
10. Summary	53

1. Uvod

Obitelj je temeljna zajednica i institucija na svijetu. Ona predstavlja ono primarno, jer kada se dijete rodi obitelji je ta u kojoj se osjeća zaštićeno, s kojima ima prvi kontakt, koja ga prihvaća i s kojima se prvo socijalizira. Iako su prije postojale obiteljske univerzalije, one danas ne postoje, stoga je vrlo teško odrediti definiciju jedne od najvažnijih institucija na svijetu. Najčešće se može govoriti o idealnom tipu obitelji, ali i njenom najčešćem obliku, a ona bi tada podrazumijevala dvije odrasle osobe suprotnog spola, koje su se brakom udružile te kasnije dobile svoje biološke ili adoptirane potomke (Rosić, 1998). Funkcije obitelji su danas također brojne: ekonomske, kulturne, biološke, odgojne, moralne, domoljubne te religiozne. No, kada je u pitanju odnos s djetetom tada se odgojna funkcija čini kao najvažnija. Dijete svoju prvu socijalizaciju doživljava s roditeljima. Ono također uči preko roditelja. Kao česta pomoć pri odgoju, obrazovanju ali i razonodi roditelju predstavlja slikovnica. Slikovnica je djetetov prvi susret sa slovima, riječju i književnosti. Ona predstavlja knjigu sastavljenu od slika i teksta (Martinović, Stričević, 2011). Slikovnice, kao didaktički materijal za djecu, također imaju svoje funkcije, a one su spoznajne, odgojne, govorno-jezične, zabavne, informacijske itd. (Miljan, 2014, Šišnović, 2011). No, kako su slikovnice gotovo prvi materijal s kojima se djeca dotiču, a kako prenose razne i brojne poruke, vrlo je važno proučiti što zapravo one prenose. Batinić i Majhut (2001) govore o pedagoškom aspektu slikovnice do kojeg su one došle, a koji nije previše pozitivan: naime, analizom slikovnica do 1945. došle su do zaključka kako su slikovnice stereotipne po pitanju uloga, odgoja, predstavljaju reklamni sadržaj i prenose ideologiju. Pošto su jedni od glavnih likova u slikovnicama članovi obitelji, činilo se zanimljivo ispitati upravo to: kako se predstavlja obitelj u slikovnicama, odnosno koji su oblici obitelji najčešći, kakav je oblik moći, tko se čime bavi, ali posvetila se i pažnja odgojnim načelima i metodama kojima se roditelji u slikovnicama služe pri odgoju te koje vrijednosti prenose roditelji u slikovnicama, ili sama slikovnica.

Za potrebe ovog diplomskog rada i za odgovaranje na postavljena pitanja korištena je analiza sadržaja kvalitativnoga tipa. Ona je podrazumijevala unaprijed postavljene kodove koji su se pratili pri analizi slikovnica. Za analizu je odabrano 10 slikovnica podijeljeno u dvije skupine: stare slikovnice u koje spadaju *Ružno pače*, *Pinokio*, *Pepeljuga*, *Bambi* i *Kralj lavova* te suvremene slikovnice u koje spadaju *Prutimir*, *Kraljevska pusa*, *Grubzonovo dijete*, *Jakov se boji mraka* te *Petra ne želi posuditi svoje igračke*.

2. Obitelj i obiteljski odnosi

2.1. Obitelj

Definicije obitelji vrlo su raznolike i ponajprije ovise o području znanosti u kojoj djeluje osoba koja ju pokušava definirati. Posebno je ovaj pojam teško definirati jer se sama obitelj mijenja tijekom vremena – nešto što je vrijedilo prije 50 godina, danas više možda ne vrijedi. Prema tome pojam obitelji podložan je društvenim promjenama. Na području obiteljske pedagogije autori se slažu oko toga da je obitelj primarna društvena zajednica u kojoj se odvija proces odgoja djece te dijete u njoj stječe primarnu socijalizaciju (Rosić, 1998). Neki znanstvenici smatraju kako se obitelj sastoji od poznatih univerzalija, npr. Mudorck (1949, prema Haralambos, Holborn, 2002) a one podrazumijevaju dva supružnika, funkcije koje obitelj obavlja te potomke, dok druga kasnija istraživanja opovrgavaju svako postojanje univerzalnoga, kao npr. Gough (1959, prema Haralambos, Holborn, 2002). Sociolozi sve više odbacuju ideje univerzalnosti povezanih s obitelji te napominju kako je obitelj zapravo društveni i simbolički konstrukt te kako mi sami odlučujemo hoćemo li definirati obitelj kao univerzalnu ili ne (Ljubetić, 2007). Vrlo je zanimljiva Giddensova definicija obitelji koju je definirao kao „malu grupu usko povezanih ljudi koji daju svoj doprinos, udružuju se i odgovorni su jedni prema drugima“ (Giddens, 2007) te nigdje ne spominje koje i koliko je uopće osoba udruženo, niti koje su zadaće pojedinaca te kako su odgovorni jedni prema drugima. Ljubetić (2007) prihvaća definiciju obitelji kao konstrukta pa navodi kako je „obitelj moguće i kao primarnu emocionalnu i socijalnu zajednicu roditelja i njihove biološke i/ili adoptirane djece (i ostalih srodnika) koji zajedno obitavaju i na jedinstven način obnašaju svoje obiteljske funkcije“ (Ljubetić, 2007: 5) i time ipak prihvaća postojanje univerzalija. U Hrvatskoj je obitelj dosta jednostavno definirana, a u Zakonu o socijalnoj skrbi (čl. 2., st. 1., N.N. 2001, prema Ljubetić, 2007: 7) ona glasi: „Obitelj čine bračni drugovi, djeca i drugi srodnici koji zajedno žive“.

2.2. Tipovi i oblici obitelji i brak

Temeljna podjela obitelji prema Rosić i Zloković (2002) jest na tradicionalnu i modernu, pri čemu je tradicionalna obitelj sačinjavala velike obitelji s više djece, proširenu rodbinu, roditeljski stil je bio autoritaran, djeca su se pretežno odgajala i socijalizirala u obitelji, dok je otac bio zaposlen, a majka je ostajala kod kuće. Moderna, ili suvremena obitelj

podrazumijeva malu obitelj s manjim brojem djece, kada je u pitanju struktura obitelji ona je raznolika: postoji mogućnost majke i oca, samohranog roditeljstva, razvedenih brakova, majke i izvanbračne djece itd. Veće promjene su se dogodile i u roditeljskom stilu- on sada može biti autoritaran, autoritativan, ali i permisivan. Odgoj se prebacuje na druge institucije, poput jaslica i vrtića, dok se tamo, također i socijalizira. Slobodno vrijeme se provodi sve češće izvan kuće, dok oba roditelja mogu biti zaposlena i/ili nezaposlena, a pomoć mogu primiti od svojih roditelja (Rosić, Zloković, 2002).

Tu podjelu obitelji upotpunjuje i proširuje Fanuko (2007), imenujući i definirajući svaku podjelu u obitelji. Fanuko (2007) dijeli obitelj prema sastavu, gdje obitelj može biti nuklearna što podrazumijeva supružnike i/ili dijete, te proširenu obitelj koja podrazumijeva suživot više generacija u jednom kućanstvu. Prema nasljeđivanju obitelj može biti patrilinarna i matrilinarna. To nasljeđivanje se odnosi na nasljeđivanje nekih statusnih obilježja, kao na primjer religije, narodnosti i sl. Fanuko (2007) nadalje dijeli obitelj prema mjestu obitavanja: patrilokalna ako se živi u očevu starom domu, matrilokalna ako se živi u majčinom starom domu, no u zadnje vrijeme sve su popularnije neolokalne obitelji koje se nakon vjenčanja preseli u novi, neutralni dom. Najzanimljivija podjela dakako je prema podjeli moći: od pamtivjeka su dominirale patrijarhalne obitelji, gdje glavnu moć posjeduje otac. Osim toga postoje matrijarhalne obitelji, koje su puno rjeđe. No u današnje se vrijeme sve veći naglasak stavlja na egalitarne obitelji gdje je razina moći jednaka između majke i oca (Fanuko, 2007).

Novi trendovi obitelji, koji se sve češće pojavljuju u 21. stoljeću, gotovo pa narušavaju sve dosadašnje definicije obitelji, koje se pozivaju na postojanje dva ili više supružnika, odnosno, danas je sve češća nepotpuna obitelj (Rosić, Zloković, 2002). Žene sve češće biraju biti samohrane majke biološkom ili posvojenom djetetu, dok također postoje nepotpune obitelji uslijed umiranja ili rastavljanja od supružnika, gdje u kućanstvu ostaje jedan supružnik s djecom (Rosić, Zloković, 2002).

Pojam usko vezan za obitelj je brak. „Brak možemo smatrati ugovorom među partnerima koji daju svoj pristanak za formiranje jedne potpuno nove zajednice potvrđene od strane crkve i/ili države (Golubović, 1981, prema Ljubetić, 2002: 8). Sama definicija braka je dosta jednosmjerna:“... brak kao zajednica života žene i muškarca i obitelji čitavo vrijeme ljudske povijesti shvaćeni kao specifične institucije koje proizlaze iz ljudske naravi, a ne tek iz arbitrarne ljudske odredbe“ (Bubalo, 2015: 647-648). Ova definicija podrazumijeva kako je

ljudima urođeno sparivanje muškarca sa ženom i time brak može biti samo između osoba različitog spola, odnosno brak između muškarca i žene upisan je u ljudsku narav (Janković-Lozić, 2017). Brak slično definiraju i u židovskoj zajednici: ono podrazumijeva samo zajednicu muškarca i žene, a koji zajedno čine čovjeka. Stupanje u brak i ostvarivanje obitelji temeljna je zadaća judaizma (DaDon, 2018). No, ta je definicija danas dosta zastarjela jer su društvene promjene donijele promjene i na bračnom planu. Sve su češći istospolni brakovi, a obitelji se još smatraju i samohrani roditelji s djecom, životni partneri bez potvrde braka i samačka kućanstva (Bubalo, 2015). Kako dolazi do društvenih promjena, dolazi i do alternativa tradicionalnih nuklearnih i proširenih obitelji, koje će biti navedene u sljedećem dijelu teksta.

Akademski svijet se tek 80-ih godina 20.st. počeo baviti homoseksualnim vezama. Kako još u mnogo država nije dozvoljen homoseksualni brak, većina homoseksualaca živi kao par, nevjenčan (Giddens, 2007). Ovakva vrsta obitelji može imati i neke prednosti: ako su npr. neki kućanski poslovi u heteroseksualnim obiteljima rodno uvjetovani, oni neće naići na odobravanje u homoseksualnoj obitelji te se upravo zbog toga dogovaraju međusobno o unutarnjim poslovima. Osim toga ovakav odnos, kako ne može biti potvrđen brakom, održava se vjernosti bez institucijske podrške (Giddens, 2007). Koliko su homoseksualne obitelji stigmatizirane govori sama činjenica kako se takva vrsta obitelji u udžbenicima obiteljske pedagogije i psihologije nigdje ne navodi (npr. *Obiteljska pedagogija* V. Rosića, 1998; *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*, Rosić, Zloković, 2002; *Psihologija braka i obitelji*, Čudina-Obradović, Obradović, 2006), kao da niti ne postoji. Tradicionalni brak, sastavljen od dva supružnika suprotna spola, koji proklamira crkva sve je manje popularan, a sve više rastu samačka kućanstva, izvanbračne veze te razvodi braka (Ragadics, 2018). Još jedna, sve više proširena, verzija alternative obitelji na zapadu jest kohabitacija, a onda podrazumijeva: „situacija kad par živi u spolnoj vezi, a pritom nije vjenčan...” (Giddens, 2007: 190). Takav par se odlučuje na zajednički život bez sklapanja braka, a zajednički odgajaju i podižu djecu. No, ipak više se ljudi i danas odlučuje na brak. Čini se kako kohabitacija predstavlja provjeru za brak, ali sve duže traje. Bez obzira na to brak i dalje ostaje stabilna institucija, jer označava sigurnost parovima pa se češće razilaze parovi iz kohabitacije, nego iz braka (Giddens, 2007).

Zanimljivo pitanje obiteljske situacije svakako je i razvod braka. Stopa razvoda braka puno je veća, nego prije. Prije se razvod odobravao samo u rijetkim situacijama, npr. kod prijevara, nekonzumiranja braka i sl., dok je danas razvod braka olakšan zakonom o „sporazumnoj razvodu“. Upravo zbog tog zakona od 1960-ih godina stopa razvedenih

brakova raste. Ta činjenica ne svjedoči tome da se danas manje voli, nego da je danas samo lakše izaći iz „mrtvog“ braka (Giddens, 2007). Razvodom braka nastaju samohrana kućanstva, a neki podaci govore kako 20% mladih početkom 2000-ih živi samo s jednim roditeljem. U 90% slučajeva taj jedan roditelj je majka. Ovakva vrsta obitelji je rizična jer obitelj živi samo od prihoda jedne strane, a troškovi života ostaju isti (Giddens, 2007). U Hrvatskoj se 2017. godine sklopilo 20310 brakova, ali se i razvelo 6265 parova, što znači da se na svaki treći sklopljeni brak jedan par razveo. Iako je stopa razvoda braka niža nego 2016., svejedno je ona prilično velika, a sam prosjek trajanja braka u Hrvatskoj je oko 14 godina (DZS, 2018). Iako se samohrana roditeljstva često nazivaju nefunkcionalnom obitelji, to danas ne mora biti tako, jer iako rastu troškovi života, ili su snižena odlaskom jednog partnera, kvaliteta života može ostati dobra, ako žena dobro zarađuje i ima pomoć drugih ljudi. Upravo se zbog toga danas žene češće odlučuju biti samohrane majke bez oca (Ljubetić, 2007). Takva se vrsta kućanstva, gdje su se partneri razveli, može obnoviti ponovnim sklapanjem braka.

Osim toga, postoji još jedna podjela brakova: brak podrazumijeva ugovor između dvije osobe, najčešće različitog spola i takav sustav udaje samo s jednim partnerom naziva se monogamija ili jednoženstvo. Takav je sustav raširen u Zapadnim i kršćanskim krajevima. No, neke kulture njeguju i mnogoženstvo, odnosno poligamiju. Poligamija se dijeli na poliginiju što podrazumijeva da muškarac ima više žena, ili poliandriju, gdje žena ima više muževa. Takav sustav braka dozvoljen je u judaizmu i u islamskoj kulturi, dok je kod nas zakonom zabranjen (Fanuko, 2007, DaDon, 2018).

2.3. Stilovi roditeljskog odgoja

Obiteljski odnosi i dinamika pod utjecajem su stila ponašanja svakog roditelja u procesu odgoja. Stilovi odgoja podrazumijevaju upotrebu roditeljskog autoriteta u odnosu na njihovo dijete (Rosić, 1998). Kada se govori o roditeljskim stilovima, najčešće se misli na model koji razvija D. Baumrind (1967, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006), pri čemu roditeljsku kontrolu/nadzor smatra najvažnijim elementom roditeljske funkcije. Njen model roditeljskog stila odgoja sastojao se od autoritarnog- čvrstog stila, autoritativnog-demokratskog stila te permisivnog odnosno popustljivog (Baumrind, 1967, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Maccoby i Martin (1983, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006) nadopunjuju njen model i dodaju dimenziju topline koju definiraju kao roditeljsku

osjetljivost na dječje potrebe. Autoritaran roditeljski stil, koji se još naziva čvrsti ili kruti, podrazumijeva roditelja koji postavlja prevelik nadzor nad svojim djetetom, a na razini topline nije toliko visoko, odnosno nije previše osjetljiv na djetetove potrebe. Autoritaran roditelj postavlja pravila te ne prihvaća pregovor s djetetom niti mu objašnjava svoje postupke. Glavni odgojni ciljevi su poslušnost i samoreguliranje ponašanja (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Autoritarni stil Rosić (1998) povezuje s patrijarhalnom obitelji, gdje glavnu riječ ima otac, no zapravo se radi o tome da je razina kontrole, tj. autoriteta nad djetetom velika, a razina ljubavi koju roditelj pruža djetetu prilično niska. Djeca proizašla iz takvog načina odgoja su često nesigurna, bojažljiva, nevesela, te imaju česte promjene raspoloženja (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Autoritativni ili demokratski stil podrazumijeva dosljednost, pri čemu roditelji postavljaju visoke ciljeve pred djecu, kontroliraju ih i ograničavaju, ali im i pružaju veliku toplinu. Pregovaraju sa svojom djecom i objašnjavaju svoje postupke. Temeljni odgojni ciljevi su razviti kreativno i samostalno dijete što se postiže balansom visoke topline i visoke kontrole. Djeca proizašla iz takvog odgoja su više spontana i otvorena te više emocionalno inteligentna pa se često čini i da su „lošije odgojena“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). No, takav roditeljski stil je idealan jer roditelji zajedno kao partneri donose odluke (Rosić, 1998). Permisivan ili popustljivi roditeljski stil podrazumijeva roditelje nisko na ljestvici kontrole, a visoko na razini topline koju pružaju djetetu. Roditelji nemaju prevelika očekivanja od djeteta, a bezuvjetno im u svemu pomažu. No, takva sloboda nije dobra za dječji razvoj niti razvijanje strategija suočavanja sa stresom i problemima (Čudina-Obradović, Obradović, 2006; Chan, Koo, 2011).

To su temeljna tri roditeljska stila koja je uvela Baumrind (1967, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006). No, kasnije se uvodi još jedan roditeljski stil, a to je indiferentni, gdje je roditelj prilično nezainteresiran za dijete pa niti mu pruža dovoljno ljubavi, niti mu predstavlja nekakav autoritet. Ovaj stil se još naziva zapuštajući, jer roditelji niti postavljaju ciljeve pred dijete, niti mu pružaju toplinu i odobravanje. Roditelji emocionalno odbacuju dijete ili se nemaju snage ni volje brinuti o njemu (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Iz takvog odgoja izrasta nesigurno dijete. Može se reći kako je ovo pošast suvremenog doba, kada su roditelji umorni od posla i više su zainteresirani za svoj život, nego za roditeljstvo i odgoj djeteta općenito. Iz navedenog se zaključuje kako se iz demokratske obitelji razvija najzdravije dijete kompetentno za uključivanje u odrasli svijet.

2.4. Funkcije obitelji

Različiti autori različito vide funkcije obitelji: Mudorck (1949, prema Haralambos, Holborn, 2002) smatra kako su temeljne funkcije obitelji seksualne, reproduktivne, ekonomske i odgojne. Parsons (1959, 1965, prema Haralambos, Holborn, 2002) naprotiv razlikuje dvije temeljne funkcije obitelji, a to su primarna socijalizacija svakog djeteta te nakon toga stabilizacija odraslih ličnosti. Obitelj obavlja različite zadaće (funkcije)¹. U okviru obitelji osiguravaju se uvjeti za ostvarenje emocionalnih, materijalnih i socijalnih potreba svakog člana kako bi se osigurao njen rast i razvoj (Rosić, 1998). Slično tome Karpowitz (2001, prema Ljubetić, 2007: 29) navodi kako se funkcionalnost obitelji mjeri time je li ona u mogućnosti „uspješno zadovoljiti tjelesne, emocionalne i duhovne potrebe svakog pojedinog člana obitelji.“ Stoga kao temeljne zadaće obitelji, a vrlo slično Mudorckovim zadaćama, Rosić (1998) navodi: biološko reproduktivnu zadaću zadužena za nastavak ljudske vrste, a odnosi se na stvaranje potomstva; odgojnu zadaću jer obitelj je prva grupa s kojom se dijete susreće i s kime provodi prvu socijalizaciju; društveno-kulturnu jer u primarnoj interakciji dijete razvija svoje osobine ličnosti koje izgrađuju njegov identitet; gospodarsku jer je obitelj i gospodarska zajednica koja stvara materijale za svoj život i privređuje te uvodi mlade u svijet rada; moralnu jer je moral primarna djetetova potreba, a utjelovljenje morala omogućava zajednički život ljudi; religijsku jer obitelj određuje religiju svoga djeteta, a time njeguje i širi vjerske istine, religijsku kulturu i vrijednosti koje štiju opće ljudske vrijednosti; te domoljubnu koja je odgovorna za nacionalnu identifikaciju djeteta, a pomaže mu shvatiti i doživjeti svoju domovinu (Rosić, 1998).

2.5. Vrijednosti i moral

„Vrijednosti su organiziran skup općih uvjerenja, mišljenja i stavova o tome što je ispravno, dobro i poželjno. Rokeach ih smatra trajnim uvjerenjem da je neki poseban način ponašanja ili konačnog stanja egzistencije osobno ili socijalno poželjniji nego neki drugi način ponašanja (Rokeach, 1973, prema Jukić, 2013: 403). Vrijednosti podrazumijevaju ideju roditelja o onom što je dobro i to pozitivno vrednuju (Družinec, 2016). Vrijednosti nisu urođene, one se usvajaju od rođenja tijekom cijelog života, a nužne su za život u društvu (Jukić, 2013). Autori dijele vrijednosti na različite načine, ali kao najvažnija ističe se moralna vrijednost. „Moralne vrijednosti smatramo najvišim naravnim vrijednostima“ (Jukić, 2013:

¹Rosić (1998) zadaće i funkcije obitelji smatra sinonimima.

405). Moralne vrijednosti proizlaze iz slobode, a one omogućuju razvoj humanosti (Jukić, 2013). Ovu definiciju moralnih vrijednosti možemo povezati i s vrijednosti čovječnosti o kojoj govori Vukasović, jer podrazumijeva istinoljubivost, čestitost, poniznost, čovjekoljubivost te ljubav prema prirodi (Jukić, 2013). Autorica Jukić (2013) u svome članku *Moralne vrijednosti kao osnova odgoja* uviđa krizu moralnih vrijednosti u postmoderno doba iako se proklamira navodno društvo znanja. Krizu morala uočava u pretjeranoj materijaliziranosti i komercijaliziranosti svakodnevnog života, a rješenje vidi u pravilnom odgoju. Iako autorica stavlja naglasak na školu, koju vidi kao „najsigurniji put djelovanja prema odgoju za vrijednosti“ (Jukić, 2013: 409) i nju smatra glavnom odgovornom, ipak se prve moralne vrijednosti usađuju u obitelji, stoga bi prema Jukić temeljna zadaća škole i obitelji bilo poučavanje djece poštenju, iskrenosti, čistoći, ljubavi prema ljudima i prirodi (Jukić, 2013).

Međusobno poštovanje roditelja i djece čini se krucijalnim kako bi se ostvarila humanost svakoga bića. Prema tome, jasno je da se u procesu obiteljskog odgoja odvija proces prijenosa vrijednosti s roditelja na dijete. Tijekom svakodnevnih interakcija u obitelji dijete usvaja određene vrijednosti koje koristi u nekim kasnijim interakcijama pri čemu roditelji nastoje prenijeti vrijednosti koje posjeduju na svoje dijete. To prenošenje vrijednosti može biti ciljano, ali i latentno: roditelji prenose vrijednosti u izravnom poučavanju, ali i slučajno tijekom drugih obiteljskih interakcija. Kako roditelji pripremaju dijete za život u društvu, njihove vrijednosti su većinom u skladu sa društvenim vrijednostima iako ne moraju biti identične (Družinec, 2016). Roditeljski ciljevi i vrijednosti „jesu ciljevi koje roditelji žele postići u razvoju svoje djece“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006: 267). No, isti autori se ne slažu s time da su vrijednosti koje roditelji prenose na dijete toliko univerzalni, niti jednako snažni, točnije Čudina-Obradović i Obradović (2006) smatraju kako je transmisija vrijednosti kulturno uvjetovana pa se tako u Kini i Japanu cijene vrijednosti poslušnosti autoritetu, dok je u Zapadnoj civilizaciji temeljna vrijednost koju roditelji pokušavaju prenijeti na dijete samostalnost i obrana svojih prava. No, vrijednosti koje se najčešće prenose su društvene vrijednosti, odnosno pristojno ponašanje, uvažavanje drugih i sl. Autori Čudina-Obradović i Obradović (2006) također smatraju kako je utjecaj roditeljskih vrijednosti na dijete vrlo slabog do umjerenog intenziteta na dijete, dok se drugi autori ne slažu s time (Jukić, 2013, Družinec, 2016).

Zanimljiv se čini podatak do kojeg dolaze autori po pitanju transmisije vrijednosti u obitelji pod utjecajem spola. Troll i Bengston (1979, prema Družinec, 2016) govore kako su

očevi ti koji češće prenose vrijednosti na svoju djecu, dok su kćeri u odnosu na sinove češće pod utjecajem vrijednosti svojih roditelja. Osim toga, sličnosti vrijednosti u obitelji veća je kada su članovi istoga spola: kćer ima sličnije vrijednosti s majkom dok sin ima sličnije vrijednosti s ocem, no autorica Družinec (2016) u svome preglednom radu ne može potpuno potvrditi niti jednu tvrdnju jer su nalazi istraživanja u svijetu po tom pitanju dosta raznolika.

3. O slikovnicama

Slikovnica je „knjiga za djecu koja se sastoji pretežno od slika ili samo od slika ili crteža“, a sustavnija definicija bi glasila: „prvi strukturirani materijal namijenjen djeci“ (Martinović, Stričević, 2011: 39, 40). „Prve su slikovnice imale izrazito didaktičku ulogu, dok je tek kasnije uočeno da one trebaju imati i umjetničku vrijednost. Slikovnice su služile edukaciji, zabavi, stvaranju čvršćih spona unutar obitelji te su zbog svoje rijetkosti i cijene bile svojevrsni indikator nečije financijske moći, (Miljan, 2014: 1). Slikovnice su se dobivale samo za blagdane, a vežu se za gradske krugove, jer seljanima često nije bila dostupna ili jednostavno nisu znali čitati (Miljan, 2014). Ona predstavlja prvi djetetov susret sa slovima i riječima i na neki način uvodi ga u pismenost. Iako je dijete već prije bilo u mogućnosti vidjeti riječi, na primjer na igračkama, odjeći i sl., susret sa slikovnicom predstavlja prvi sustavniji susret sa pismenošću (Martinović, Stričević, 2011). „Rana pismenost podrazumijeva sve ono što dijete zna i može u području čitanja i grafomotorike prije nego što samostalno čita i piše“ (Stričević, 2007, prema Martinović, Stričević, 2011: 40). U početku se smatralo kako se dijete sposobno intelektualno razvijati tek oko šest i pol godina, ali današnji slučajevi pokazuju kako djeca nauče čitati i pisati puno prije polaska u školu. Temeljnu ulogu u razvoju govora, čitanja i grafomotorike, odnosno razvoja rane pismenosti imaju roditelji, potpora roditelja te izloženost pisanim materijalima prilagođenim dječjem uzrastu (Martinović, Stričević, 2011).

3.1. Povijest slikovnica

Slikovnice su, povijesno gledano, nastale puno poslije knjiga jer su zahtijevale upotrebu boje, a najraniji tisak nije nudio takvu mogućnost: prvenstveno su se tiskale drvorezom i kasnije prebojavale. Iako bi se danas ubrajala u ilustriranu knjigu, za prvu slikovnicu smatra se *Orbis sensualium pictus* Jana Amosa Komenskog tiskanu 1658. godine (Martinović, Stričević, 2011). Prve slikovnice se pojavljuju u Njemačkoj i Velikoj Britaniji, a zanimljiva je činjenica da je Hrvatska na tom području znatno kasnila pa se pretpostavlja da je prva hrvatska slikovnica *Domaće životinje* objavljena tek 1885. godine (Martinović, Stričević, 2011). Istraživanja obavljena od strane Batinić i Majhut završena i objedinjena 2001. godine potvrđuju kako je u hrvatskom nakladništvu zanemareno izdavaštvo slikovnica, odnosno da se slikovnice nalaze na margini, dok se više izdaje literatura za stariju djecu i odrasle (Batinić, Majhut, 2001). U svom longitudinalnom istraživanju Batinić i Majhut obratili su pozornost na

tekst, ilustracije te pedagoški aspekt slikovnica. Kad je u pitanju tekst, slikovnice su znale biti bez teksta, s tekstom koji se proteže kroz cijelo djelo te s tekstom u stihovima. Što se tiče ilustracija, one su najčešće ilustracije kupljene u inozemstvu te osim toga nepotpisane, tako da su autori ilustracija nepoznati. No najzanimljiviji se čini pedagoški aspekt slikovnica u Hrvatskoj objavljenih do 1945.²: one najčešće prikazuju stereotipe rodnih uloga, odgojne stereotipe i predrasude, služe kao reklamni medij, promiču ideologiju te prikazuju djeci neprimjeren sadržaj (Batinić, Majhut, 2001).

Dječja pedagogija počinje se razvijati tijekom 19. stoljeća, kada su se i djeca počela shvaćati ozbiljnije i kada je sam pristup djeci postao mekaniji. U prošlosti se djetinjstvo nije proučavalo, prema djeci se odnosilo kao prema nižim bićima, a zlostavljanja i ubojstva djece bila su česta. Neki čak spominju da je majčinstvo moderni izum 19. st., jer se tek sredinom 19. stoljeća stvari počinju mijenjati na bolje. „U skladu s tim počinje se ulagati u obrazovanje i emocionalni razvoj djeteta da bi ono kao odrasla osoba nosilo pozitivna sjećanja iz djetinjstva te se bolje i sretnije razvijala“ (Miljan, 2014: 15). Tu se javlja i slikovnica kao pravi „obrazovno-emocionalni izražaj u intelektualnom razvoju čovjeka“ (Miljan, 2014: 15). Osim toga, dolazi i do jačanja građanskog sloja pa slikovnice prestaju biti namijenjene samo plemićkoj djeci, a tome pomaže i prva pučki rasprostranjena slikovnica *Janko Raščupanko*³. Prva slikovnica, *Janko Raščupanko*, nastaje kao reakcija oca na slikovnice tadašnjeg vremena – bile su moralno-odgojno usmjerene s jasnim naputcima djeci kako se ponašati. No i Hoffmannova slikovnica ima pedagošku notu, ali prikazanu na humorističan način – djeca koja ne jedu umru od gladi, igranje sa šibicama dovodi do požara, ali se bavi i pitanjem poremećaja pažnje kod djece i sl. (Miljan, 2014).

Posljednjih godina javlja se novi žanr slikovnice nazvan „problemska slikovnica“. Takva vrsta slikovnice smatra se vrlo korisnom jer djeci i roditeljima nudi mogućnost susretanja s temama problema u životu i obitelji s kojima se susreću i u svakodnevicu. Na taj način prekinut je niz prikaza djece kao dobre i poslušne, koja se idealno slažu s roditeljima, braćom i sestrama. Autori ovakvih slikovnica svjesni su kako svoju obitelj i prijatelje mrzimo, ali i volimo i kroz predstavljanje takvih tema i odnosa u slikovnicama napominje se kako ne postoje tabu-teme, odnosno nešto toliko strašno i neobično što se ne bi moglo dočarati slikom i tekstom (Čičko, 1999).

²Istraživanja o slikovnicama su dosta zastarjela, a novih gotovo ni nema (Martinović, Stričević, 2011).

³Hrvatska inačica njemačke verzije *Der Struwwelpeter* Heinricha Hoffmanna (Miljan, 2014).

3.2. Značaj slike i teksta u slikovnicama

Slikovnica ima dva vida komunikacije: vizualni i tekstualni (Crnković, Težak, 2002, prema Martinović, Stričević, 2011) i oba vida su vrlo bitna. No kao što i sam termin slikovnice govori, slika je ipak važnija. To se potvrđuje činjenicom da postoje slikovnice bez teksta, ali i slike u slikovnici nastaju prema viđenju i interpretaciji samog autora slikovnice te zbog toga neće sadržavati dodatne informacije, dok su npr. ilustracije nastale u dječjoj knjizi rezultat ilustratorove interpretacije teksta (Martinović, Stričević, 2011). „U slikovnici je ilustracija informativno preoblikovana za tekst i nužno će sadržavati informacije koje više nisu izvedive iz teksta“ (Batinić, Majhut, 2001: 14). Da slika ima prednost pred tekstem potvrđuje i Čačko (2000) kada kaže da se slika čita brže i lakše te posljedično brže stvara simbole i značenja. No neki autori ne misle da se slike trebaju tako olako shvatiti. Branzila (2018) smatra da dijete, kako bi razumjelo sliku, mora imati prethodna znanja o stvarima jer npr. tek rođena beba ne razumije slike kao šestogodišnjak. Osim toga, kako bi moglo vizualizirati sliku mora poznavati perspektivu, ali mora znati da su stvari koje su prikazane na slici zapravo u stvarnosti puno veće, a da je radi reprodukcije u slikovnici smanjena verzija tih stvari. Osim toga, Nodelman (1999, prema Branzila, 2018) smatra kako djeca vide drugačije i nevinije od odraslih: odrasli poznaju simbole i gledaju na sliku samo kao na prijenos informacije, dok djeca vide „ljepotu“ slike kao takve. Proučavanje slikovnice može biti različito: dok povijest umjetnosti istražuje vid slike, povijest književnosti obraća pažnju na sliku, ali i na tekst koji zajedno oblikuju značenje. U svijetu, gdje je slikovnica bolje istražena nego kod nas, govori se o jednakosti i paralelnosti slike i teksta, gdje istovremeno ispoljavaju značenje, a tu interakciju slike i teksta naziva se sinergijom (Panetlo, 2005, prema Martinović, Stričević, 2011). No, bit slikovnice može biti različito shvaćen: dok netko slikovnicu koristi kao zabavu, drugi je koriste za promicanje ideologije (Martinović, Stričević, 2011). Stoga slikovnica služi stvaranju značenja, učenju značenja te prenošenju poruka i ovakav vid shvaćanja slikovnice igra vrlo važnu ulogu za ovaj diplomski rad posebno u kombinaciji pedagoških aspekata slikovnice do kojih su došli Batinić i Majhut, a to su stereotipne društvene uloge, stereotipne rodne uloge, stereotipan odgoj, reklamni sadržaj itd. (Batinić, Majhut, 2001).

Upravo zbog sve ranijeg čitanja djeci, ali i ranijeg opismenjavanja djece nameće se i važnost stvaranja i izdavanja kvalitetne slikovnice, pa tako autorica Posilović (1986, prema Martinović, Stričević, 2011) navodi kako kvalitetna slikovnica nastaje u interdisciplinarnoj interakciji pisca, pedagoga i ilustratora. Osim interakcije pisca, pedagoga i ilustratora, Furlan

(1963 prema Martinović, Stričević, 2011) smatra kako je za kvalitetnu slikovnicu bitno da je u skladu s razvojem djeteta: da veličina slikovnice, tekst i slike odgovaraju dobi djeteta kojem je namijenjeno; slika i tekst moraju biti usklađeni, a slikovnica mora pozitivno utjecati na razvoj djeteta.

3.3. Važnost i funkcije slikovnica

Svrha nastanka slikovnice te njezin utjecaj na djecu vrlo je širok. Kao najznačajnije ističe se učenje riječi, shvaćanje svijeta oko sebe, širenje vokabulara, prihvaćanje knjige, shvaćanje odnosa u svijetu, praćenje razvoja tehnologije itd., a osim toga služilo je za moralni i vjerski odgoj djece (Martinović, Stričević, 2011). Halačev (1999) ističe možda najveću vrijednost slikovnice na mikro razini. Autorica je primijetila pojavu slikovnica koje na etički i humoristični način obrađuju teme koje pridonose razvoju dječjeg samopouzdanja. Pri tome govori o temama poput odlaska u vrtić koji nije predstavljen kao traumatično iskustvo jer je dijete sigurno u roditeljsku ljubav, odvikavanje od pelena u kojoj je jednoj inačici glavni lik dječak, a u drugoj djevojčica kako taj postupak ne bi bio rodno obojen i sl. Smatra kako je potrebna što snažnija identifikacija djece s glavnim likom. Osim tih tema navode se i teme prihvaćanja sebe, ohrabrenja itd. koje djeci omogućuju otkrivanje njih samih (Halačev, 1999).

Slikovnica ima i svoje funkcije: informacijska gdje dijete dolazi do odgovora na pitanja koja si samo postavlja, spoznajna gdje dijete provjerava svoja znanja, iskustvena gdje dijete ima priliku razumjeti iskustva koja nije doživio, npr. rat; estetska gdje doživljava određene osjećaje te razvija osjećaj za lijepo te govorno-jezična. Spoznajna funkcija ističe se kao najvažnija jer omogućuje djetetu spoznavanje novih situacija, povezivanje sa stvarnim situacijama u školi, obitelji i okolini (Šišnović, 2011, Miljan, 2014). Osim navedenih Šišnović (2011) i Miljan (2014) navode i važnost zabavne funkcije slikovnice jer služi za razonodu djeteta, a upravo je i najzaslužnija za prihvaćanje od strane djece. Dijete kroz igru sa slikovnicom razvija maštu te uči. Šišnović (2011) navodi i društvenu ulogu slikovnice preko kojih se djeci prenose društveno prihvatljive poruke i vrijednosti poput prihvaćanja, tolerancije, načina ponašanja, odgovornosti, multikulturalnosti itd. Pedagoška vrijednost slikovnice javlja se u pedagoškim načelima kojim se slikovnica vodi: prikazujući slike i događaje od poznatih do nepoznatih, od jednostavnijih do složenijih stvari itd. (Šišnović, 2011).

3.4. Primjena slikovnica

Primjena slikovnica može biti vrlo široka, ali i vrlo kreativna. Djeci je moguće dati slikovnicu bez teksta kako bi oni na taj način sami stvorili svoju verziju slikovnice. Osim toga, djeci je moguće ponuditi i dramsku izvedbu slikovnice uz primjenu lutaka. Roditeljima je vrlo draga igra uloga pa zbog toga djeca preko slikovnica uče uloge iz života i na taj način lakše razumiju svijet oko sebe jer se poistovjete s likovima (Šišnović, 2011). Antonović (2011) u svome eseju ističe kako djeca kroz slikovnice uče senzomotoriku, povezuju zvuk sa slikom, prate tekst izražajem lica, itd., ali autorica zanemaruje neke druge utjecaje slikovnice kao što je uživljavanje u likove te socijalno učenje.

Djeca se kroz slikovnicu na neki način socijaliziraju, uče uloge, stječu moralna znanja koja kasnije primjenjuju u životu. Zbog toga je izbor slikovnice vrlo bitan, no značajan problem pri odabiru slikovnice predstavlja to što odrasli najčešće nisu upućeni u slikovnice, a na slikovnicama često ne piše za koju su dob namijenjene, tako da su djeca izložena slikovnicama prema odabiru roditelja, a svaki roditelj ima različit kriterij (Martinović, Stričević, 2011). Osim toga često dolazi do procijepa onoga što djeca žele i onog što roditelji smatraju da je djetetu potrebno. Djeca si biraju ono što im se sviđa, gdje im je glavni lik sličan i s kojim se može identificirati (Halačev, 1999). Ako je dobro odabrana, slikovnica bi trebala predstavljati pravi vrijednosno pedagoški izazov za dijete. Osim problema izbora slikovnice, problem je i učenje uloga prikazanih u slikovnici koje dijete u vrlo ranoj dobi nekritički prihvaća, a istraživanjem je pokazano da su uloge i odgojne vrijednosti često stereotipne, skrivene i politički obojene. Kolega i suradnici (2011) bavili su se istraživanjem uloga u slikovnicama te kako djeca odabiru svoja buduća istraživanja. U svom teorijskom radu Kolega i sur. dolaze do spoznaje kako su ženski likovi manje zastupljeni tijekom godina, kako se muškarci bave raznovrsnijim poslovima i to poslovima izvan kuće, a žene su prikazane kao majke i supruge. Muškarci su rijetko kada prikazani kao očevi, a i kada jesu prikazani su kao nekompetentni (Kolega i sur., 2011). Time djeca preko slikovnica stječu dojam kako su ženska zanimanja, ali i žene općenito manje vrijedne. Odnosi iz slikovnice precrtani su u stvarnom svijetu – kada su upitana što žele postati kad odrastu, djeca su mahom spominjala stereotipna muško-ženska zanimanja: djevojčice su željele biti liječnice, učiteljice i frizerke, a dječaci nogometaši, automehaničari i piloti (Kolega i sur., 2011). Tu se javlja još jedan problem kojeg Kolega i suradnici (2011: 27) navode: „Stereotipne uloge i rodno stereotipno mišljenje mogu ograničiti razvoj djeteta, dječje izbore, interese i sposobnosti, kao i suziti izbor mogućnosti u odrasloj dobi. Djeci koja rastu u tradicionalnim stereotipnim okruženjima

mogle bi nedostajati vještine neophodne za uspjeh u današnjem svijetu i suvremenim profesionalnim ulogama.“ Slikovnica daje djetetu ideju kako obavljati određeni posao, a ako su očevi prikazani kao nekompetentni i loši roditelji, ako se jedna vrsta obitelji u slikovnici smatra boljom od druge, ili ako se neka vrsta obitelji veže uz negativne konotacije dijete može poprimiti takve stavove bez prethodnog kritičkog promišljanja.

4. Metodologija istraživanja

4.1. Predmet istraživanja

Slikovnica je kratka knjiga/priča sastavljena od slika i teksta, a ponekad samo od slika (Martinović, Stričević, 2011). Ona je namijenjena djeci od najmlađe dobi – od par mjeseci do sedme godine života. Slikovnica je jedan od prvih susreta djeteta s knjigom, a upravo su roditelji ti koji djetetu čitaju slikovnicu i uvode u svijet priče (Martinović, Stričević, 2011). Kada slikovnica nema tekst dijete može biti ono koje zapravo interpretira slike (Šišnović, 2011). Slikovnica se ponekad nazivala dječjom radosti i dječjom igračkom zbog svog zabavnog i poučnog karaktera – ona odvodi dijete u čudesni svijet mašte, širi vokabular, ali i uči ga ulogama i odnosima u stvarnome životu, pomaže mu shvatiti funkcioniranje sebe, drugih ljudi, institucija i stvari (Stričević, Martinović, 2001). Slikovnica se kao medij često koristi za ideološko prenošenje poruka (Batinić, Majhut, 2001; Martinović, Stričević, 2011), ali i kao didaktička igračka namijenjena djeci vrlo rane dobi pomoću koje djeca upijaju razne poruke, od moralnih uputa za ponašanje do učenja uloga (Miljan, 2014). Najčešće teme plasirane u slikovnicama su obiteljski odnosi, a najčešći likovi su razni članovi obitelji poput majke, oca, očuha, maćehe, djece, bake, djeda itd. Upravo zbog plasiranosti obiteljskih odnosa, prenošenja poruka (Batinić, Majhut, 2001), učenja po modelu i nekritičkog preuzimanja poruka od strane djece, predmet ovog diplomskog rada je istražiti kakvi su odnosi u obitelji prikazani djeci od najranije dobi, odnosno u slikovnicama.

4.2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja jest ispitati oblike obitelji, odnose u obitelji te odgojni rad roditelja u obitelji kroz analizu dječjih slikovnica.

4.3. Zadaci istraživanja

1. Utvrditi koji oblik obitelji je najzastupljeniji u 10 odabranih dječjih slikovnica.
2. Ispitati koje se vrijednosti prenose u obitelji ili općenito slikovnici u 10 odabranih dječjih slikovnica.

3. Utvrditi odnose u obitelji preko poslova koje likovi obavljaju u slikovnicama.
4. Ispitati metode i načela odgajanja te roditeljske stilove u obitelji u odabranim slikovnicama.

4.4. Postupak istraživanja

S obzirom da se žele ispitati odnosi u obitelji prikazani u dječjim slikovnicama, odabrana je metoda kvalitativne analize sadržaja. Analiza sadržaja je najprije korištena kao kvantitativna metoda, no danas je ona proširena interpretativnim postupkom te postoji kao kvalitativna (Manić, 2014). Manić (2014) navodi kako je analiza sadržaja sociološka istraživačka metoda koja pokušava izgraditi sustavnu evidenciju društvene komunikacije. Kako je pedagogija društvena znanost, kao i sociologija, ova metoda je primjenjiva na njenom području. Podaci koji se koriste pri analizi su sociološki, ili u ovom slučaju pedagoški, relevantni, ali koji su pri svome nastanku bili sociološko/pedagoško irelevantni, znači nastali su nezavisno od grane znanosti koja ih istražuje. Kako je ranije navedeno, analiza sadržaja prvenstveno je bila kvantitativne prirode gdje se najčešće brojalo što se pojavi koliko puta, no danas se može govoriti o kvalitativnoj analizi sadržaja koja se bavi kompleksnijom analizom nego što se analizira kvantitativnom analizom. Kvalitativna analiza sadržaja predstavlja holistički pristup društvenim pojavama te ih istražuje u njenom kontekstu (Manić, 2014).

Za potrebe ovog diplomskog rada korištena je metoda usmjerene analize sadržaja koja nudi mogućnost kodiranja nakon provedbe istraživanja ili prije provedbe samog istraživanja, a podrazumijeva deduktivno izvođenje iz teorije (Hsieh i Shannon, 2005). Ovisno o predmetu istraživanja donosi se odluka o postupku kodiranja, a za potrebe ovoga rada korišteno je kodiranje prije same provedbe istraživanja budući da je cilj utvrditi odnose u obitelji i postupke obitelji u slikovnicama što je svojstveno samim odabranim slikovnicama.

Budući da je cilj ovog istraživanja utvrditi obiteljske odnose u dječjim slikovnicama u ovome radu pokušat će se odgovoriti na unaprijed postavljene zadatke istraživanja koji su vrlo slični prethodno određenim kodovima: oblik obitelji, vrijednosti u obitelji/slikovnici, zanimanje/poslovi u obitelji i načela i metode odgoja, a za te potrebe odabrano je 10 dječjih slikovnica na hrvatskom jeziku. Odabir uzorka slikovnica bio je djelomično namjeran, djelomično slučajan. U Gradskoj knjižnici grada Zadra upitana je lista najposuđivanijih dječjih slikovnica, no kako to nije moguće napraviti, knjižničarke su po sjećanju govorile koje su slikovnice najposuđivanije. Analizom tog sjećanja i procjene knjižničarke namjerno je

odabrano pet starijih slikovnica, od 17.-20. st. i pet suvremenih slikovnica, iz 21. stoljeća. Slikovnice korištene za analizu u ovome diplomskom radu su sljedeće: *Ružno pače* (*The Ugly Duckling*, 1843.), *Pinokio* (*Pinocchio*, 1883), *Bambi* (1942.), *Pepeljuga* (*Cinderella*, 1697.), *Kralj lavova* (*The Lion King*, 1994), *Prutimir* (*Stick Man*, 2008), *Kraljevski poljubac* (*The Kiss that Missed*, 2002), *Grubzonovo dijete* (*The Gruffalo's Child*, 2004), *Jakov se boji mraka* (2013), *Petra ne želi posuditi svoje igračke* (2005).

5. Analiza i interpretacija rezultata

5.1. Prikaz obitelji u starijim slikovnicama

Ružno pače

U *Ružnom pačetu* obitelj je prikazana, kao što da naslućuje iz naslova, u životinjskom obliku pataka. Sastoji se od majke i njene tek izlegnute djece. Njihova obitelj nije sadržavala oca, što se naziva nepotpunom obitelji, a isto tako može se govoriti o samohranom majčinstvu i implikacijama siromaštva (Giddens, 2007) kojem vodi takva vrsta obitelji, iako u ovoj slikovnici nije stavljen naglasak na ovaj problem.

Majka je bila primarni i jedini odgajatelj u obitelji Ružnog pačeta, a njen roditeljski stil odgoja bio je demokratski jer je svojoj djeci pružala ljubav i podršku, ali je imala i autoritet nad njima, odnosno iz slikovnice se ne naslućuje da ih je zanemarivala ili im previše dozvoljavala, što se može potvrditi i u situaciji kada svoga sina, Ružno pače, koji je drugačiji od drugih brani od svojih drugih sinova: „Prestanite s tim glupim smijehom - zagakala je Mama patka ljutito“ (Andersen, [1843], 1994: 14).

Majka je svome djetetu predstavljala utjehu i sigurnost, pružala mu je toplinu i zaštitu što se može razumjeti iz ilustracija, ali i teksta gdje ga brani pred ostalom peradi „Trebalo bi vas biti sram! Ljutito je gakala Mama Patka.“(Andersen, [1843], 1994: 18). Ovdje se susrećemo sa psihičkim nasiljem u obitelji, ali i nasiljem od odraslih osoba, dok je majka ta koja pruža podršku svome djetetu, što je djetetu od velike važnosti jer mu pruža sigurnost u razdoblju kada još nije izgrađeno kao ličnost, a što se ističe kao temeljna funkcija obitelji (Rosić, 1998; Haralambos, Holborn, 2002).

No, iako se majka trudila osigurati siguran dom i život svome sinu, ona u tome nije uspjela, a samo Ružno pače nije osjećalo pripadnost sredini u kojoj se nalazio. Majka je prenosila vrijednost jednakosti u kojem je isticala da iako je netko drugačiji ne znači da je manje dobar ili vrijedan. Majka je pokušala prenijeti vrijednosti poštovanja svake individue, osnovne vrijednosti čovječnosti, poštovanje drugih vrsta, što Vukasović (1994) smatra temeljnom vrijednosti koju je potrebno prenositi u obiteljskom domu, a što djeca mogu naučiti čitajući ovu slikovnicu.

Osim tog oblika obitelji, koji predstavlja glavne likove u ovoj priči, na ilustraciji u slikovnici na 29. str. pojavljuje se još jedna obitelj pataka koja je ovaj put potpuna, a sastoji se od majke patke označena bijelo crvenom maramom oko vrata, dok je otac prikazan u pozadini, kao pasivan u dječjoj okolini s plavom kapom i maramom oko vrata. Ta obitelj imala je i tri sina čiji spol nije bio nikako označen, ali je prepoznat po tome što su imali sestru koja je nosila roza kapicu na glavi. Čak i u ovoj situaciji, gdje je na ilustraciji prikazana potpuna obitelj majka se čini kao primarna odgajateljica, jer je prikazana u blizini djece te komunicira s Ružnim pačetom kojeg je tada možda smatrala prijatnijom za njenu djecu, dok je otac pasivan u pozadini.

Slika 1: Prikaz obitelji iz slikovnice *Ružno pače* (1994), 29. str.

Pinokio

Pinokio je priča o starome stolaru koji je živio sam u svojoj kućici zajedno sa kućnim ljubimcima. Kako se osjećao usamljenim poželio je sina, a od drveta si je izradio lutku koja je jako ličila na pravoga dječaka. Jedne noći on je i oživio uz pomoć Vile. U ovoj bajci obitelj je opet bila nepotpuna – sastojala se samo od oca i sina, odnosno opet možemo govoriti o samohranom roditeljstvu. Upravo zbog nedostatka majke, otac je bio i jedini i primarni

odgajatelj u obitelji. Jako je želio i volio svoga sina, a veliku je pažnju posvećivao odgoju i obrazovanju. Želio je da njegov sin Pinokio bude pametan kao i druga djeca: „Danas ćeš krenuti u školu kako bi postao pametan poput druge djece.“ (Busquers, 2011: 8). No zanimljivost u ovoj slikovnici čini i odgojna djelatnost jednog lika koji nije dio obitelji, ali je omogućio život Pinokiju – Vila. Vila predstavlja prototip majke koja je brinula o moralnom odgoju Pinokija, a vrijednosti koje je ona zahtijevala od njega bile su hrabrost, poštenje i dobrota (Busquers, 2011). Odgojne metode koje je koristila bile su uvjetovanje: da bi Pinokio postao pravi dječak morao je biti dobar, pošten i hrabar, a kada bi odstupao od zadanoga, Vila bi se koristila zadavanjem kazne kako bi otklonila nepoželjno ponašanje: kada bi Pinokio lagao, njegov nos bi rastao. Tu se radi o operantnom uvjetovanju poznato u psihologiji kao jedan od načina učenja.

Slika 2: Kazna koja je snašla Pinokija, (*Pinokio*, 2011)

Odgojni stil oca nije precizno ocrtan, no svakako se može odbaciti autoritaran stil odgoja u kojem bi otac naređivao svome djetetu, a time gušio njegovu jedinku. Kako se da prepoznati ljubav koju Geppetto osjeća prema svom sinu Pinokiju, možemo govoriti ili o permisivnom odgoju ili o demokratskom. Kako je Pinokio olako shvatio svoga oca, kojemu je lagao, pretpostavlja se da je odgoj bio permisivan, jer nije u dovoljnoj mjeri imao kontrolu i autoritet nad svojim sinom što je moglo kobno završiti. Iako se djeca u adolescenciji pokušavaju riješiti roditeljske kontrole i steći autonomiju, roditeljska kontrola je u zdravim količinama i dalje jako potrebna, jer se nedostatak kontrole veže uz niz negativna ponašanja, delikvenciju i depresivnost djece (Kurtović, Marčinko, 2010).

Ono što je vrlo poučno u ovoj priči jest da djeca po principu uvjetovanja Pinokija mogu naučiti kako ne smiju lagati, a Pinokio je ispunio svoju misiju, hrabrost i dobrotu pokazao je spasivši oca iz ralja kita, a poštenje je ostvario kroz govorenje istine svome ocu.

Bambi

Priča o Bambiju predstavlja jedan pomak od dosadašnjih priča i jedna je od najjasnijih za očitavanje obiteljskih odnosa, ali to se možda može opravdati time što je *Bambi* najnovija slikovnica u kategoriji starih slikovnica.

U *Bambiju* je obitelj prikazana po prvi put potpuna, nuklearna, ona se sastoji od majke, oca i njihovog biološkog djeteta Bambija. I u ovoj su priči glavni likovi životinje, točnije radi se o jelenima. Bambijev otac bio je Kralj šume, a majka mu je po zanimanju bila kraljica, dok je Bambi kraljević. *Bambi* je tipičan primjer patrijarhalne obitelji u kojem otac ima temeljnu moć nad svim ostalim ukućanima, a najčešće se njegov posao odnosi na poslove izvan kuće, dok je majka vezana za kućanske poslove i odgoj djece.

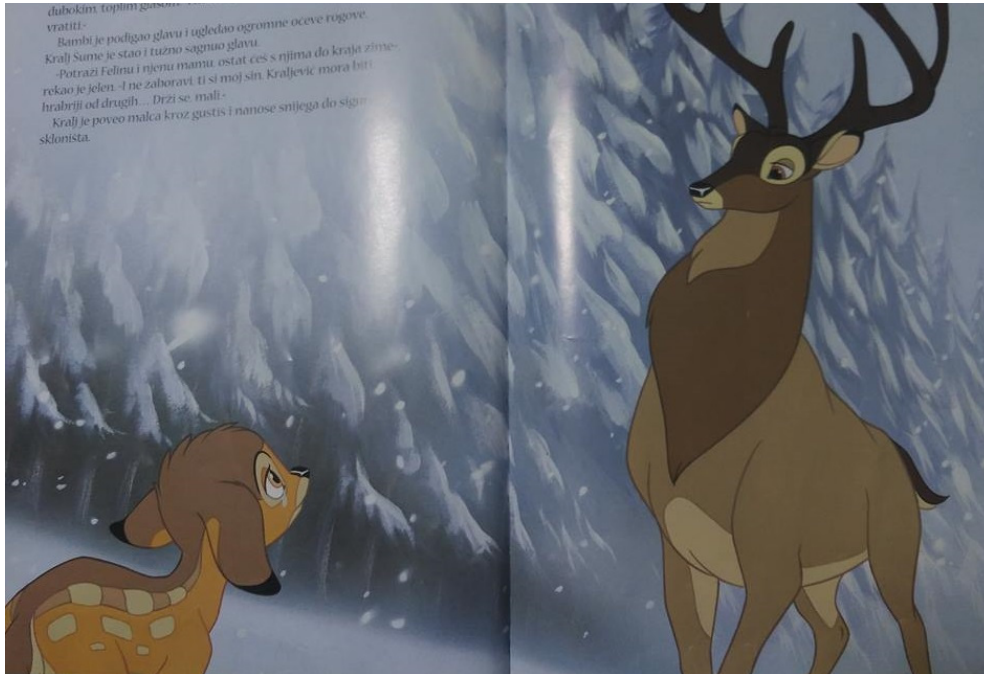
O samoj odsutnosti oca govori i činjenica da kada se maleni Bambi rodio otac nije bio prisutan, dok su mu se došle diviti sve ostale životinje iz šume. Bambi je svoga oca upoznao tek kasnije u priči, nije ga znao sam ni prepoznati, a prema ocu je osjećao strah i strahopoštovanje.

Osim toga, vrlo jasno se može iščitati kako je majka temeljni, odnosno primarni odgajatelj u obitelji, dok otac uopće ne sudjeluje u odgoju djeteta. Kada su u pitanju odgojne metode i postupci majke, možemo reći kako se Bambijeva majka služi verbalnom metodom odgoja, odnosno koristi riječi kako bi mu objasnila neke pojave (Rosić, 1998), kada mu objašnjava što je kiša, koliko traje, i sl., „Ne sinko... Kiša dolazi i odlazi kad hoće. Ali uvijek ima kraj. Kao i sve na svijetu.“ (Disney, 2005: 10). Osim toga, majka je bila ta koja se igrala s njim, ispunjavala sve njegove potrebe, učila ga kako se hraniti, posebno preko zime. Osim toga predstavljala mu je zaštitu od lovaca, a na kraju kako bi spasila njega, sama je postala plijen lovca i uginula je.

Ovo je novonastala situacija koja je na vješt način prikazana djeci preko priče. Bambi se suočava sa smrću jednog roditelja – majke, i to roditelja s kojim je bio više povezan. U obitelji je nastala krizna situacija s kojom se djeca često jako teško nose pa je zbog toga

potreban i rad s tugujućom djecom. No, ovdje se još jednom dočarava patrijarhalnost ove priče – nakon smrti Bambijeve majke, njegov otac Kralj ga uči kako ne treba tugovati niti plakati za majkom, nego treba biti hrabar posebno zato što je on sin Kralja. Ovakva poruka mogla bi biti kriva za djecu jer poručuje kako muška djeca ne bi trebala plakati, nego bi trebala biti hrabra, dok je plakanje namijenjeno većinom djevojčicama. Nakon smrti majke Bambi je ostavljen na odgoj drugoj košuti, a ne svome ocu.

Odgojni stil majke bio je demokratski jer je uvažavala Bambijevo mišljenje, pažljivo je slušala njegova pitanja i odgovarala na njih, pustila ga je da istražuje prirodu oko sebe, ali je i pazila na njega i izdavala upozorenja kada bi nailazili na opasnost. Bambi se osjećao voljeno i slobodno u ispitivanju i time se razvijao u slobodnu i zdravu ličnost. Odgojni stil oca bio je drugačiji. Bambi je prema Kralju osjećao određenu vrstu straha i strahopoštovanja i osjećalo se kako otac iskazuje svoju moć. Zbog toga se može reći da je njegov stil autoritaran, jer ima veliki autoritet nad Bambijem. On je većinom naređivao „Potraži Felinu i njenu majku, ostat ćeš s njima do kraja zime“ (Disney, 2005: 38), a vrijednosti koje su prenosile bile su vrijednost hrabrosti i snage muškoga roda: „I ne zaboravi, ti si moj sin. Kraljević mora biti hrabriji od drugih... Drži se mali.“ (Disney, 2005 :38).

Slika 3: Bambi plače nakon smrti majke, a otac ga hrabri (*Bambi*, 2005)

Kako je slikovnica longitudinalnog karaktera, ona prati Bambijev životni tijek. Bambi u priči odraste i zaljubi se i također osnuje svoju obitelj. Njegova je obitelj također bila potpuna, a obuhvaćala je muškarca i ženu i upotpunjena je s dva biološka djeteta.

Pepeljuga

Pepeljuga je bajka u kojoj je obiteljska situacija vrlo kompleksna. Priča se odnosi na kraljevstvo u kojem je živio udovac sa svojom kćeri. Još se jednom u priči govori o samohranom roditeljstvu, kao i u *Pinokiju*, u kojem je jedini roditelj otac. Otac je svjestan figure koju majka igra za mladu djevojku pa se odluči opet oženiti i to za udovicu koja je već imala dvije kćeri iz prethodnog braka, a nedugo nakon vjenčanja otac umire. *Pepeljuga* ostaje sama s maćehom i njenim biološkim kćerima.

Ova pojava je česta u modernom dobu kada tradicionalna obitelj nije više na vrhuncu. Ovakva novonastala situacija dosta je kompleksa za dijete i djeca različite dobi različito prihvaćaju ovu situaciju. Vrlo često nakon rastave slijedi drugi pa nekad i treći brak u kojem je rođeno barem jedno dijete. Kvaliteta braka opada sa svakim novim brakom, a u njemu najviše pate djeca jer često ne dobiju potrebnu kvalitetnu brigu i odgoj. No, to pitanje ostaje otvoreno, jer neki autori tvrde kako su djeca u ponovno sklopljenom braku depresivnija od onih koji žive sa svojim roditeljima, dok drugi takvo stanje zanijekaju. Neki govore kako djeca proizašla iz takvog braka trpe posljedice u odraslom dobu, dok opet drugi to opovrgavaju (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). No situacija je kompleksnija kada oba roditelja imaju djecu iz prošlih brakova, kao što je situacija u *Pepeljugi*. Razgovorom i prilagodbom dolazi se do postupnog navikavanja i dobrih odnosa. No, u *Pepeljugi* to nije tako, jer je Maćeha stereotipno prikazana kao zla. *Pepeljugine* polusestre prikazane su kao manje lijepe, prgava nosa i namrgođene te također zle, dok je *Pepeljuga* prelijepa mlada dama, plave kose te dobra u duši. U ovakvoj situaciji gdje je *Pepeljuga* drugi put suočena sa smrću svoga roditelja ne dobiva dostatnu potporu odrasle bliske osobe. Čak nasuprot može se reći kako je *Pepeljuga* bila zlostavljana u novoj obitelji jer je sav teret kućanskih poslova bio sveden na nju, sestre i maćeha su je često sabotirale, a osim toga nazivale su je i pogrđnim imenima: „Napokon si došla, ljenjivice. - zarežala je maćeha. Vrijeme je da se latiš poštenoga posla. Najprije istresi veliki tepih iz predvorja. Zatim operi sve prozore na prvom katu... Hm... Aha! Oribaj podove. I ne zaboravi pranje i glačanje. Kada to obaviš, okupat ćeš Lucifera.“ (Disney, 2008: 14).

Kada je u pitanju odgojni stil maćehe prema svojim kćerima je ili permisivan ili demokratski. Majka pruža previše ljubavi i odobravanja, dok kćeri rade što žele uz majčinu podršku. No, kada je u pitanju odnos prema Pepeljugi, može se reći kako je puno stroži, a ljubav uopće ne postoji. Takav odgojni stil maćehe je autoritaran i takav odgojni stil nije podoban po djecu jer se iz njih može razviti agresivno dijete, nerazvijene ličnosti koje žudi za roditeljevom ljubavi. Tome u prilog idu i rezultati istraživanja Kurtović i Marčinko (2010) koji govore o snažnoj povezanosti između negativnog majčinstva i depresivnosti djeteta, odnosno emocionalna zakinutost majke služi kao najjači prediktor depresivnosti. „Izgleda da su ponašanja majki koja uključuju odbijanje, oštru disciplinu i manipulaciju osjećajima djeteta, osobito nepovoljna za mentalno zdravlje adolescenata“ (Kurtović, Marčinko, 2010: 35), a takva ponašanja se upravo pojavljuju kod Pepeljuginе maćehe. Može se reći kako maćeha zanemaruje prvo načelo roditeljskog odgoja, a to je poštovanje dječje osobnosti pomoću koje bi dijete trebalo razviti svoju osobnost, a nastaje uvažavanjem djeteta i poštivanjem njegova dostojanstva (Rosić, 1998), dok je Pepeljuga izložena vrijeđanju i iskorištavanju. Ono što se od odgojnih načela ostvaruje kod maćehe je, nažalost, dosljednost u njenom zlostavljanju i zanemarivanju Pepeljuge, a tetošenja kod bioloških kćeri.

Slika 4: Pepeljuga s polusestrama i maćehom, (*Pepeljuga*, 2008)

Druga obitelj koja se pojavljuje jest otac, također kralj, iz drugog kraljevstva i njegov sin, princ, dok se majka ne spominje. Princ je već bio odrastao i njegov otac je priželjkivao

unuke. Iako se ne spominje mnogo možemo vidjeti kako je otac autoritaran, tradicionalan te patrijarhalan, jer naređuje sinu i slugama organiziranje bala na kojem si mora naći ženu s kojom će imati djecu, ne dajući mu uopće pravo na drugačiju orijentaciju ili želje.

Kralj lavova

Slikovnica *Kralj lavova* predstavlja prijelaz sa starih na suvremene slikovnice, jer nastaje pred kraj 20. st, ali i tematski uvodi u suvremene slikovnice. Obiteljski odnosi u kralju lavova su dosta kompleksni. Prva obitelj, koja se odnosi na glavne likove, a prikazane u životinjskom obliku, odnosi se na potpunu obitelj, koja se sastojala od majke, oca i biološkog djeteta. Osim što je potpuna, ona je i nuklearna jer se ne spominje suživot s ostalim članovima šire obitelji. Ali, ipak se spominje jedan član šire obitelji, a to je stric, odnosno očev brat.

Zanimanje glavnog lika, odnosno oca je kralj. Zanimanje majke uopće se ne spominje, ali premda je kraljeva žena, ona je kraljica. Njihovo dijete je princ te je njegovo ime Simba. I u ovoj slikovnici likovi su prikazani stereotipno, jer je kralj prikazan kao jak, dobar, plemenit, dok je njegov brat zločesti i zavidan brat, željan prijestolja. Majka kraljica je gotovo pa nevažna u priči.

Iako je ova priča tematski i strukturno slična *Bambiju*, ovdje ipak dolazi do preokreta: glavni odgajatelj Simbe je njegov otac – Mufasa, dok je u *Bambiju* glavna odgajateljica majka, a otac uopće ne sudjeluje u odgoju. Zbog toga možemo reći kako je otac primarni odgajatelj, što zapravo nije česta pojava, kao npr. u *Bambiju*, jer istraživanja pokazuju kako su očevi u slikovnicama prikazani kao oni koji privređuju novac, vezani za poslove vani, dok je žena prikazana najčešće kao majka, odgajateljica djece i sl. Kada se otac uopće pojavi kao odgajatelj ili u odnosu s djecom prikazan je kao smotan i nesposoban otac (Kolega i sur., 2011). Odnos između oca i sina je ugodan, demokratski. To znači da se i otac, Mufasa, služi demokratskim stilom odgoja: on poštuje Simbu kao ljudsko biće, kao znatiželjnu jedinku, ali mu i pruža sigurnost. Odnosno, ima autoritet nad Simbom, ali i veliku ljubav, savjetuje ga dokle ići, kako se ponašati i sl. Odgojne metode koje Mufasa koristi su verbalne, odnosno služi se riječima kada podučava Simbu: „Svaka je vladavina poput sunca. Jednom će mojem kraljevanju doći sumrak, a tebe, novog kralja, obasjat će sunčana zora.“ (Disney, 2017: 13). „To je izvan naših granica. Tamo ne smiješ ići Simba!“ (Disney, 2017: 13). Kada su u pitanju odgojna načela, otac dosljedno slijedi svaku – aktivno su svi angažirani, polazi od mogućnosti

svoga djeteta, poštuje njegovo dostojanstvo, ali je i dosljedan u svome odgoju kada mu zapovijedi gdje ne može ići i sl.

Vrijednosti koje Mufasa prenosi na Simbu su hrabrost, ali vrlo promišljena hrabrost, što je jedna velika novina: od *Bambija* se zahtijevalo da bude hrabar po svaku cijenu, dok je Mufasa svoga sina učio kako treba biti hrabar kad je to potrebno, a ne ulaziti nepotrebno u nevolju: „Ja sam hrabar samo kad moram. Hrabrost se ne očituje u potrazi za nevoljama.“ (Disney, 2017: 24). Od drugih vrijednosti koje je ističu najznačajnija se čini poštovanje svih živih bića, pa čak i od strane kralja čime naglašava kako su svi oni zapravo jednaki: „Kao kralj, morat ćeš poštovati sva živa bića jer svi smo povezani u – velikom krugu života.“ (Disney, 2017: 13). Time je i ostvarena najvažnija zadaća svakog bivanja roditeljem-prenesena je vrijednost najvrjednija na svijetu – vrijednost čovječnosti. Vukasović (1994) pod čovječnosti podrazumijeva poštovanje svake pojedine individue, poštovanja dostojanstva, razumijevanje društvenog života, a Mufasa je sve te vrijednosti prenio na svoga sina bez obzira što se radi o životinjama u slikovnici jer u stvarnosti dijete dobiva jako lijepu poruku preko slikovnice.

Ono što je vidljivo u ovoj priči jest učenje po modelu, odnosno socijalno učenje vrlo popularno kod male djece, a vidljivo u Simbinom ponašanju kada odlazi u zabranjeno područje samo kako bi dokazao tati da je hrabar kao i on: „Ali, htio sam biti hrabar... poput tebe...“ (Disney, 2017: 24). Djeca se često pokušavaju identificirati sa svojim roditeljem. Dok su još mali kćer se poistovjećuje s majkom, a sin s ocem, što ponekad, kao u ovom slučaju, može dovesti do opasnosti i dijete i oca.

U ovoj slikovnici pojavljuje se još jedan član obitelji – stric. On je prikazan kao zao, podmukao i ljubomoran. Toliko je bio zao da je svoga nećaka navodio na krivi put kako bi se riješio i njega i svog brata te se domogao prijestolja. Ovdje se prvi put pojavljuje slučaj ubojstva u obitelji, kada Scar ubija svoga brata Mufasu te za tu smrt oca okrivi maloga Simbu. Ovdje se kao i u *Bambiju*, razrađuje tema smrti u obitelji, i to jednog roditelja – oca. Toller i McBride (2013) pozabavili su se pitanjem smrti u obitelji te u svome istraživanju došli do rezultata kako roditelji smatraju da je razgovor s djecom i uvođenjem u pitanje smrti vrlo bitno za njihovo psihološko stanje. Roditelji su također naveli kako su sa svojom djecom otvoreno razgovarali o smrti, ali i osjećajima što im je pomoglo da se osjećaju „normalnima“ iako su u žalosti te su na taj način otkrili i neke nove osjećaje. No Simbin stric osim što nije pomogao Simbi (razgovorom ili bilo kojim drugim načinom), on ga je nepravедno i optužio

za smrt svoga oca što je loše utjecalo na njegovu psihi i razvijanje njegove ličnosti, jer je djetetu u mladoj dobi potrebna potpora, oslonac, sigurnost i ljubav, posebno od bliskih članova obitelji (Čudina-Obradović, Obradović, 2006).

Iako se ne radi direktno na tome, ovdje je prvi put dijete pripremljeno za smrt člana obitelji te razgovorom naučeno kako se to ponekad događa i kako je to normalna stvar. To se vidi u rečenici kada Mufasa svoga sina priprema na to da će i on jednoga dana umrijeti, a da će on sve naslijediti, ali da je takav krug života i da se to treba prihvatiti, a istoj stvari Simba poučava svoje dijete na kraju slikovnice: „Jednom će Simba prenijeti te iste riječi svome sinu... nastavljajući tako neraskidivi krug života.“ (Disney, 2017: 64).

Slika 5: Mufasa poučava Simbu o krugu života, (*Kralj lavova*, 2017)

5.2. Suvremene slikovnice

Prutimir

Prutimir je prva slikovnica iz kategorije suvremene slikovnice jer nastaje u 21. st. odnosno 2004. godine. Prutimir predstavlja oca u slikovnici što je zapravo prvi puta da je slikovnica pisana iz perspektive oca, a ne djeteta. Prutimir živi s gospođom Prutić i njihovo

troje djece. Samim isticanjem „gospođe“ govori kako su Prutimir i Prutić u braku i to monogamnom jer se radi o paru samo jedne žene i jednog muškarca. Može se reći kako je Prutimirova obitelj potpuna, jer sadrži majku, oca i njihovo troje biološke djece. Osim toga, oni su nuklearna obitelj jer žive odvojeno od šire rodbine. Samim time oni su i neolokalni, jer ne nastanjuju bivšu kuću niti jednog partnera, a po pitanju moći sa sigurnošću se može tvrditi kako se radi o egalitarnoj obitelji, odnosno moć je podjednako podijeljena između muškarca i žene.

Ono po čemu je ova slikovnica jako značajna jest to da se po prvi puta vide partnerski odnosi između majke i oca, odnosno muškarca i žene. Iako nigdje nije direktno napisano kako se odvija odgoj djece ili tko je glavni odgajatelj, iz ilustracija se vidi kako su i majka i otac zajedno u odgoju svoje djece te kako svoje slobodno vrijeme provode u igri s njima. Po tome se da zaključiti i kako je njihov roditeljski stil demokratski, jer se djeca ne čine sputano, a niti previše razmaženo. Upravo zbog toga imaju priliku izrasti u potpunu zdravu ličnost. Zbog toga se ne može govoriti o primarnom i sekundarnom odgajatelju.

Slika 6. Prutimir i njegova obitelj u igri, (*Prutimir*, 2004, str 1)

O samom partnerskom odnosu, ali i ljubavi i privrženosti govori i cijeli tekst slikovnice kada otac Prutimir tijekom priče upada u brojne nevolje, ali sve što želi je doći do svoga stabla u kojem živi sa svojom obitelji. To je najveća novina u usporedbi s drugim analiziranim slikovnicama. „Ma nisam ja jarbol za bezvezni barjak, niti sam vitezu mač za borbu, ili kuka za nečiju torbu. Ja olovka nisam, niti luk za strijelu, ni palica za loptu mlatit, ni bumerang – ne tako mi svega...!“ (Donaldson, [2004] 2016: 14,15). „Ma nisam ja ploviprut, pusti svoj hir! Prut običan nisam, već gospodin Prutimir! PRUTIMIR- to stvarno ime je moje i želim put stabla obitelji svoje.“(Donaldson, [2004] 2016: 8).

Iako se nigdje u tekstu ne spominje vrijednost koju roditelji prenose na svoju djecu, niti verbalni odnos s djecom, vrijednost koju Prutimir iskazuje jest zajedništvo i međusobno poštovanje, jer npr. kada se napokon nakon brojnih nevolja vratio kući, zajedno je sa svima proslavio taj sretan događaj, a ne npr. samo sa ženom. „To sam ja, to ja sam vaš Prutimir i sada neka bude obiteljski pir“ (Donaldson, [2004] 2016: 28). U centar svega stavlja cijelu obitelj. Osim toga, potvrđuje se i važnost cijele zajednice, čime se djetetu pruža potpora i odobravanje, a time i utire put ka zdravom razvoju ličnosti.

Kraljevska pusa

Kraljevska pusa predstavlja novu i promijenjenu vrstu kraljevstva. Obitelj u ovoj slikovnici sačinjavaju otac kralj, majka kraljica te sin kraljević. Obitelj je potpuna i funkcionalna, jer se sastoji od majke, oca i djeteta. Osim toga, obitelj je nuklearna jer živi neovisno o ostaloj rodbini. Razina i odnos moći nije baš precizno ocrtan ili opisan, ali iz ilustracija i očevih djela može se reći kako se radi o egalitarnoj obitelji bez obzira što se radi o kralju koji je simbol tradicionalnih odnosa.

Kralj predstavlja oca koji je prezauzet poslom i obavezama te zbog toga zakazuje na poziciji roditelja, odnosno nema vremena za bivanjem ocem. Mali kraljević uočava činjenicu kako je njegov otac jako zauzet te ga to jedne večeri posebno uznemiri: kada je kraljević išao spavati otac mu je samo s vrata poslao pusu, a koja nije došla do njega nego je izašla kroz prozor. „JEDNOG JE DAVNOG utorka kralj, kao i obično, bio u žurbi. „Laku noć“ – rekao je i poslao svom sinu kraljevsku pusu.“ (Melling, 2002: 2). Na zanimljiv način autor je prikazao kako su očevi često odsutni iz života svoje djece te kako to djeca primijete i pate zbog toga.

U slikovnici nije jasno tko je primarni, a tko sekundarni odgajatelj djetetu, ali se čini kako roditelji zajedno sudjeluju u tome, barem nakon što je otac shvatio da se sin uznemirio, jer kada je kraljević obavijestio majku, a majka kasnije oca kako ga je kraljevska pusa zaobišla, otac je odmah naredio da se uhvati ta pusa i vrati u dvorac. Time je jasno kako je ocu stalno do djeteta te kako pokušava svome sinu biti utjeha, oslonac i potpora.

Kralj je poslao viteza po pusu, a kada se vratio u dvorac s njim su svi zajedno kao obitelj sjedili za prijestoljem. Time se mogu potvrditi demokratski odnosi u domu, jer

prijestolje nije namijenjeno jednoj osobi, npr. muškoj i to najstarijoj, nego cijeloj obitelji. Osim toga iz ilustracije se može vidjeti sreća i uzbuđenje jer je njihov sin sada konačno dobio tu očevu pusu bez koje nije mogao zaspati.

No, demokratski odnosi i humane vrijednosti koje prenosi otac ne staju ovdje: kako je vitez koji je išao po pusu putem nailazio na brojne nedaće, otac, kralj, odlučio je zajedno svima u sinovljevoj sobi pročitati priču za laku noć. U sobi su se nalazili majka, sin, otac, vitez i njegov konj. Samim primanjem viteza u kraljevićevu intimu i privatni prostor govori o tome kako se kralj odnosi prema podređenima s poštovanjem i uvažavanjem. Upravo se tu radi o humanim vrijednostima koje bi otac odgojem trebao prenositi na svoje dijete. Iako tu vrijednost otac ne prenosi intencionalno, on je prenosi svojim ponašanjem i bivanjem dobrim uzorom svome sinu, a svjesni smo kako djeca u vrlo ranoj dobi uče po modelu, odnosno oponašaju svoje roditelje, posebno one istoga spola/roda. Osim toga, otac je shvatio kako mora mijenjati temelje svoga očinstva jer vidi da to uzrujava njegova sina, on je odlučio da nikada više neće biti u žurbi, nego će imati vremena za svoju obitelj. To je potvrdio čitanjem svima za laku noć, a time je i promaknuo vrijednost provođenjem vremena sa svojom obitelji. „Te je noći kraljević bio sretan, i kraljica je bila sretna, a kralj je obećao da će prestati uvijek biti u žurbi.“ (Melling, 2002: 25).

Slika 7: Otac, kralj, koji čita svome djetetu, ženi, vitezu i konju za laku noć
(*Kraljevska pusa*, 2002)

Grubzonovo dijete

Grubzonovo dijete je također jedna od suvremenih slikovnica, a glavni likovi su nedefinirana dlakava čudovišta velikih zubi. U toj slikovnici obitelj također nije potpuna, baš kao i u starijim slikovnicama, a glavni likovi su Grubzon, otac i Grubzonica, kći. Radi se o samohranom ocu, a glavni odgajatelj prema tome je otac. Iako je obitelj nepotpuna, ipak daje primjer angažiranog oca, oca koji poučava svoje dijete te provodi svoje vrijeme s njim. Čak koristi i odgojne metode poput verbalne, kada svojoj kćeri objašnjava što i kako treba raditi, odnosno poučava je životu u šumi: „Treba svatko imati na umu da ne stupa mlad u duboku i mračnu šumu... Jer ako to učiniš tebe će zgrabiti Zli Veliki Miš“ (Donaldson, 2005: 2). Važnosti odgoja i prenošenja znanja s roditelja na dijete pridonosi i činjenica da je na prvoj stranici ilustracija djeteta kako sjedi ocu u krilu, a na drugoj odmah verbalna odgojna metoda. Osim što Grubzonicu upozorava kako nitko mlad ne bi trebao ići u šumu, detaljno joj opisuje što bi joj se tamo moglo dogoditi, odnosno koje opasnosti vrebaju iz šume.

Slika 8: Grubzon i Grubzonica, odgojni akt, (*Grubzonovo dijete*, 2005, naslovna stranica)

Odgojni stil je demokratski jer otac ima kontrolu nad djetetom i predstavlja autoritet, a istovremeno uvažava djetetovo mišljenje, odnosno ne kontrolira svaki njen pokret, nego joj ostavlja prostora za istraživanje, pobuđuje joj interese. To dokazuje dio slikovnice kada su otišli spavati, Grubzonica je napustila oca i otišla istraživati. Može se osjetiti kako otac odobrava dijete, a to povratno djetetu ulijeva sigurnost. Upravo zbog te početne sigurnosti te ljubavi i pažnje, ali i zaštite koju dobiva od oca, dijete je slobodno preći na više razine zadovoljavanja potreba. Upravo zbog toga javlja se istraživački duh kod djeteta koji potiče njegov intelektualni razvoj (Rosić, 1998, Čudina-Obradović, Obradović, 2006).

Vrijednost koja se spominje u ovoj slikovnici je još jednom hrabrost. Vrijednost hrabrosti je vrlo slično prikazana kao i u slikovnici *Kralj lavova*, jer kao i Simba, koji je nakon očevog upozorenja dokle seže njihovo kraljevstvo šume, ipak odlučio otići provjeriti što se krije iza granice sigurnoga i dokazati ocu kako je on hrabar poput njega, tako je i Grubzonica nakon očeva upozorenja kako se u mračnoj šumi krije strašni miš odlučila ocu pokazati kako je ona hrabra poput njega. Kao što je već navedeno, otac predstavlja zaštitnu figuru djetetu i kakav god bio, dijete u njemu vidi snagu i moć, odnosno dijete se često poistovjećuje sa svojim roditeljem, što je potvrđeno i u ovim slikovnicama kada su djeca htjela kopirati hrabrost svojih očeva: Pinokio završi u ustima kita, Simba u šumi s hijenama, a Grubzonica sama u šumi sa čudnim životinjama. Tu se opet radi o učenju po modelu, iako se u ovoj slikovnici otac pokazao kao dobar model, pokušavajući zaštititi svoju kći. No ipak, u ovoj slikovnici postoji razlika u odnosu na *Kralja lavova*, jer se vrijednost hrabrosti do sada vezala samo uz muške likove (u ovom slučaju ističem samo djecu iz slikovnica, jer se na njih na neki način i prenosila ta vrijednost): Pinokija, Bambija i Simbu. Ovoga puta hrabar je bio ženski lik, odnosno kći. Još jedna velika novina i zakretanje u svijetu slikovnica je učinjena na ovom mjestu: po prvi puta (barem u analiziranim ili autorici poznatim slikovnicama) ženski lik u nevolji nije trebao pomoć i spašavanje od drugih likova, posebno od strane muškoga lika: Grubzonica je sama pobjegla iz mračne šume i vratila se u očev zagrljaj, dok su Bambi, Pinokio i Simba trebali pomoć oca, Pepeljuga je trebala pomoć Vile, ali i princa kako bi otišla iz loših okolnosti kod kuće. Crvenkapicu spašava lovac od vuka, a Trnoružicu iz sna budi poljubac princa. Ovakav pomak u svijetu literature za najmlađe, koja se najčešće i nalazi na marginama, barem po pitanju izdavaštva, je velik. Osim toga, ovdje je vidljiv i pomak od patrijarhalnih i stereotipnih prikaza žena kao slabijeg spola, nježnijeg i onog kojeg uvijek treba spašavati.

Jakov se boji mraka

Jakov se boji mraka je serija slikovnica nastala u 21. st., a sastoji se od niza nastavaka u kojima svaki put nešto novo nauči, a sama slikovnica didaktičkog je karaktera jer olakšava roditelju riješiti probleme koje ima njihovo dijete: npr. Jakov se boji mraka, Jakov ne voli prati zube i sl. Za Jakova se može reći kako ima svoju žensku inačicu, a to je Petra. *Petra i Jakov* su zanimljive didaktičke igračke jer na zanimljiv način suočavaju dijete s raznim poteškoćama – npr. kako zavoljeti jesti povrće, kako naučiti prati zube, kako naučiti dijeliti igračke, kako prihvatiti novog brata ili sestru i sl. Poznato je kako se djeca poistovjećuju s glavnim likovima u slikovnicama pa je stoga dobro da za curice postoji glavni lik, u ovom slučaju Petra, a za dječaka muški lik, u ovom slučaju Jakov. Kako djeca vide da se njihovi junaci nose s istim teškoćama kao i oni, ali ih se i uspiju riješiti, tako i djeca kopirajući glavne likove riješe svoje probleme.

U *Jakov se boji mraka* obitelj je prikazana kao potpuna: sastoji se od majke, oca i Jakova. Obitelj je nuklearna, jer nema članova proširene obitelji u zajedničkom kućanstvu, a osim toga obitelj je i neolokalna, odnosno živi na nezavisnom teritoriju, odvojenom od majčinih ili očevih prethodnih prebivališta. Kada je u pitanju moć, ova obitelj je egalitarna, jer majka i otac zajedno donose odluke, odnosno ne može se reći kako se uočavaju značajke patrijarhata ili matrijarhata. Žena i muškarac imaju jednaku moć.

Kada je u pitanju zanimanje oca i majke, iz ove konkretne priče se ne može zaključiti, jer se spominje kako je otac do kasno na poslu, dok je majka kod kuće s djetetom. Iako je ova slikovnica nastala kao prikaz partnerskih odnosa, demokratske i egalitarne obitelji, ipak zadržava dozu stereotipnosti u sebi: otac je taj koji je zaposlen i ostaje dugo na poslu, dok je majka prilično vezana za privatnu sferu, odnosno kuću.

Iz teksta i ilustracija je jasno da i majka i otac zajedno i odvojeno, ali u jednakoj mjeri sudjeluju u odgoju sina Jakova, jer kada je Jakov išao spavati, majka je bila ta koja ga je postavila u krevet, a otac ga je nakon posla došao u sobu poljubiti za laku noć. Stoga se opet, kao i u gotovo svim suvremenim slikovnicama, tamo gdje je obitelj potpuna može govoriti o partnerskim odnosima roditelja, gdje oboje jednako sudjeluju u obiteljskim dužnostima te se može govoriti o demokratskoj obitelji gdje je i otac, osim što zarađuje, uključen u odgoj djeteta, a gdje vlada ljubav, sreća i mir te gdje je svaka jedinka slobodna u izražavanju (Rosić, 1998, Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Takav primjer demokracije pokazan je činjenicom da je majka skrblila za dijete dok je otac bio na poslu, a kad su majka i Jakov legli

spavati, a Jakov se u međuvremenu uplašio mraka i šuškanja u kući koje nije mogao identificirati, otac je bio taj koji je preuzeo brigu o njemu, pokazao mu da se nema čega bojati, da se to samo pas kreće po kući (Rogeeon, Mazali, 2013). U stresnom trenutku otac je djetetu bio oslonac i utjeha, što daje djetetu potvrdu o pripadanju i sigurnosti, a što mu dalje omogućuje zdrav intelektualni i emocionalni razvoj.

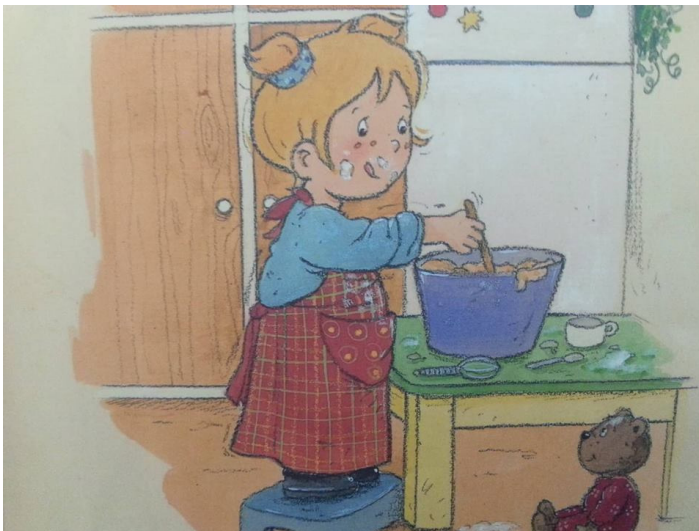

Slika 9: Jakov i tata, (*Jakov se boji mraka*, 2013, str 16)

Petra ne želi posuditi svoje igračke

Petra je također serija slikovnica, ranije spomenuta kod analize Jakova, koja služi kao moderna didaktička igračka roditeljima. Iako je u ovoj slikovnici obitelj prikazana nepotpuna, zapravo je Petrina obitelj potpuna i to se može saznati iz ostalih nastavaka slikovnica o Petri, što je jako bitno, jer dijete kojemu se čita *Petra*, čitaju mu se više nastavaka i iz toga dijete može zaključiti kako se zapravo radi o potpunoj obitelji. Iz ostalih nastavaka također se može zaključiti kako je obitelj nuklearna, egalitarna, neolokalna. Iako u ostalim nastavcima otac sudjeluje u odgoju, u ovom nastavku primarni odgajatelj je majka.

Iako je ova slikovnica vrlo koristan didaktički materijal i predstavlja iskorak od starih slikovnica zbog partnerskih odnosa i demokratskog stila, ipak se pojavljuje doza patrijarhalnosti. U slikovnici u ilustracijama, ali i u tekstu majka je prikazana kao ta koja obavlja kućanske poslove: glača i slaže odjeću, a osim toga spominje kako radi kolače zajedno s Petrom. Nadalje, iz ilustracije sa stranice 11. očigledno je kako Petra uči po modelu majke, gledajući nju, ali i uz njene instrukcije pa iako je premala, ona peče kolače. Tu se još jednom vidi koliko je zapravo roditelj model i uzor svome djetetu te kako zbog tog socijalnog učenja, koje se pojavljuje u najranijoj fazi djetinjstva, roditelji moraju najviše paziti na svoje ponašanje. No, osim što je Petra učila po modelu neko ponašanje, ona je u ovom slučaju učila i stereotipnu spolnu ulogu, u kojoj su žene te koje rade kućanske poslove i spadaju u kuhinju.

Slika 10: Petra peče kolače (*Petra ne želi posuditi svoje igračke*, 2013, str. 11)

No, u ovoj slikovnici vidljive su odgojne metode majke, koja se služi verbalnom metodom, odnosno metodom razgovora s Petrom kako bi došla do nekih odgovora, ali i kako bi Petra neke stvari jasnije razumjela. Može se reći kako se majka koristila sokratovskom metodom razgovora u kojoj je ona postavljala pitanja Petri, a time je i Petru navodila na odgovore, a osim toga koristila je i primjere: „ Pa što onda? – začudi se mama. Ne želim im posuđivati svoje igračke. Znači, više se voliš igrati sama? – pita je mama. Ne, to nije zabavno – priznaje Petra. Onda moraš dijeliti svoje igračke s drugima – objašnjava joj mama. Posuđivanje je važno, tako pokazuješ svojim prijateljima da ih voliš i da imaš povjerenja u njih. Zato ti ja posuđujem svoj kuhinjski pribor kad želiš peći kolače.“ (Petigny, 2005: 10,11).

Upravo u ovoj vrsti odgojne metode koju majka koristi, ali i sadržaja kojim poučava Petru, mogu se iščitati i temeljne vrijednosti koje roditelj svjesno prenosi na svoje dijete, a u ovom slučaju se radi o povjerenju, dijeljenju i važnosti prijateljstva. Osim toga, vrijednost majčinog poučavanja nalazi se u tome da majka shvaća važnost utjecaja vršnjaka na svoje dijete pa potiče Petru na druženje s prijateljima te dijeljenje svojih stvari s njima. A upravo je i sam Komensky, posvećen predškolskoj pedagogiji i djeci predškolske dobi, govorio kako je utjecaj vršnjaka na razvoj i odgoj djeteta jako velik i važan jer dijete pred njim može biti ono što želi bez nekog ustručavanja (Komensky, 1980).

6. Rasprava

Analizom pet starih i pet suvremenih slikovnica došlo se do zanimljivih rezultata u pogledu na obitelj. Kada je u pitanju oblik obitelji, u starim slikovnicama je obitelj uvijek prikazana nepotpuna. Odnosno, čak i kada je prikazana potpuno, jedan član obitelji premine, pa ona postaje nepotpuna: u *Ružnom pačetu* otac je od početka nepoznat, *Pinokio* nema majku, *Pepeljugi* je majka umrla, otac se ponovo ženio, nakon toga je i on preminuo, pa je *Pepeljuga* ostala s maćehom i polusestrama. *Bambiju* je majka ubijena, a u *Kralju lavova* *Simbin* otac pogine u borbi s bratom.

U suvremenim slikovnicama samo je jednom otac prikazan kao samohrani (*Grubzonovo dijete*), a sve ostale obitelji prikazane su potpune, sastavljene od majke, oca i njihovog biološkog djeteta/djece: *Prutimir*, *Kraljevska pusa*, *Petra* i *Jakov*. U tih deset slikovnica majka se pojavljuje kao primarni odgajatelj tri puta: *Ružno pače*, *Bambi*, *Pepeljuga*, otac isto tri puta: *Pinokio*, *Kralj lavova*, te *Grubzonovo dijete*, dok se partnerski odnosi pojavljuju u 4 slikovnice: *Kraljevska pusa*, *Prutimir*, *Jakov* i *Petra*.

Kada je u pitanju stil odgoja, demokratski stil pojavljuje se najčešće: u *Kralju lavova*, *Kraljevskoj pusi*, *Petri*, *Jakovu*, *Grubzonovom djetetu* i u *Bambiju* kada je u pitanju majčin stil odgoja. Autoritarni roditeljski stil pojavljuje se u *Pepeljugi* te *Bambiju*, kada je u pitanju očev stil odgoja. Jedan put se javlja permisivni stil odgoja, to je u *Pinokiju*, a u *Ružnom pačetu* roditeljski stil nije poznat. Roditeljski stil od vrlo je velike važnosti za zdravi psihički razvoj svakoga djeteta jer su psihologijska istraživanja pokazala kako su depresivna djeca najčešće svoje roditelje opisivala kao hladne, nezainteresirane, kao one kojima je teško udovoljiti te one koje su imali previše kontrole, ili: „manje discipliniranje djeteta, nadzor i prihvaćanje, odnosno briga i toplina majke i oca predviđa manju depresivnost“ (Kurtović, Marčinko, 2010:34). Roditeljski stil i roditeljsko ponašanje je također povezano sa djetetovim metodama suočavanja pa tako djeca roditelja koji pružaju manje topline i prihvaćanja slabije razvijaju metode suočavanja sa stresom i problemima (Kurtović, Marčinko, 2010). Osim što su stekla niže samopouzdanje te imaju veći rizik od obolijevanja od depresije, neprihvaćena djeca također i slabije razvijaju strategije rješavanja problema, što im dodatno komplicira život, odnosno oni pribjegavaju pasivnim strategijama te se češće suočavaju s emocijama, nego s problemima (Kurtović, Marčinko, 2010). Stoga pri odgoju djece treba biti vrlo oprezan, djeca zaslužuju najbolje, uključivanje oba roditelja, dozu kontrole i nadzora, ali i toplinu i

prihvaćanje. Tek tako se može razviti zdrava ličnost i omogućiti djetetu mogućnost istraživanja daljnjega svijeta.

No, dubljom analizom vidimo kako su stare slikovnice te koje najčešće prikazuju obitelj kao nepotpunu: njihova tematika ispunjena je visokom smrtnošću članova obitelji te samohranim roditeljstvom. Vjerojatno se takva tematika javlja zbog kratkog životnog vijeka u Srednjem vijeku i visoke smrtnosti zbog nerazvijenosti medicine i raširenosti zaraznih bolesti. U starijim slikovnicama se nudi slika nepotpunih obitelji, dok su u suvremenim slikovnicama bilo koji drugih oblik obitelji osim potpune apsolutno zanemarili (osim u slučaju *Grubzonovog djeteta*). Osim što se alternativne obitelji i kompenzacije braku uopće ne spominju u recenziranoj literaturi, čini se kako se totalno zanemaruje i u slikovnicama: kao da te pojave ne postoje u stvarnome životu. A činjenica je da je u novije vrijeme porast rastava brakova, sve češće se stupa u homoseksualne brakove (ili se barem javnije priča o tome), sve češća su izvanbračna djeca, što se u suvremenim slikovnicama nigdje ne pojavljuje. Istina je da je 2018. izašla slikovnica *Moja dugina obitelj* koja govori o homoseksualnoj obitelji, ali koju je hrvatska javnost spremno odbacila. Tome doprinosi i činjenica da ta slikovnica uopće ne postoji u Gradskoj knjižnici Zadar, ali ne zato što je nisu nabavili, nego je jednostavno nestala. No, kako je klasična potpuna heteroseksualna obitelj najčešća i predstavlja idealni tip, dobro je da se djeca mogu poistovjetiti s likovima s kojima se susreću u slikovnicama. No, isto tako bi bilo dobro kada bi djeca mogla pročitati o ljudima i tipovima obitelji koji su drugačiji od njih, ali ih svejedno prihvatiti, odnosno na taj način vidjeti alternativnu obitelj kao normalnu i upoznati ju. No, kao i u stručnoj literaturi, tako i u slikovnicama, sve drugačije od heteroseksualne obitelji zanemareno je.

Starije slikovnice često pokazuju nepotpune obitelji, što na neki način pogrešno problematizira obitelj. Dijete može steći dojam kako će i njegova obitelj jednom tako završiti. Ono što je dobro jest to što se slikovnica bavi pitanjem smrti u obitelji, ali ta smrt i utjecaj koje je imalo na dijete nije dobro razrađeno. Neka istraživanja na području SAD-a pokazuju kako jedno od dvadesetero djece doživi smrt jednog ili oba roditelja do 15. godine života, a dok završe školovanje 90% njih ostaje bez neke bliske osobe (Toller, McBride, 2013). Razvojna istraživanja pretpostavljaju da dijete od tri godine osjeća žaljenje zbog smrti roditelja što se manifestira prihvaćanjem preživjelog roditelja, sisanjem placa, mokrenjem u krevet i sl., a djeca od šest godina mogu osjećati nepovratnost smrti (Toller, McBride, 2013). Stoga se smrt u obitelji čini kao jako važna tema o kojoj djeca uče iz raznih izvora, a između ostalog i iz dječje literature poput slikovnica (Polling, Hupp, 2008, prema Toller, McBride,

2013), a što je neadekvatno obrađeno u istima. Isto tako, brojna istraživanja govore kako je priča s djetetom o smrti u obitelji od iznimne važnosti jer ako ono izostane djeca se osjećaju zbunjeno, nesigurno i isključeno (Silverman, Weiner, and El-Ad 1995, International Work Group on Death, Dying, and Bereavement, 1999, prema Toller, McBride, 2013, i dr.). Sam tijek oporavka djeteta ovisi o roditelju koji će mu biti podrška i obavijestiti dijete što se zapravo dogodilo, što smrt znači te mu pomoći da izrazi svoje osjećaje. Kada se roditelj pobrine za svoje dijete, iznese osjećaje te raspravi s njime sam proces žalovanja je kraći, dok kada priča i izražavanje osjećaja izostane, dijete se bori s velikom anksioznošću (Toller, McBride, 2013). U obrađenim slikovnicama nerijetko se događa smrt u obitelji koja je neadekvatno obrađena, odnosno ono predstavlja usputnu temu. Npr. kada Bambiju uquine majka, njegov otac ne priča o osjećajima s Bambijem niti ga poučava o novonastalom stanju, nego ga naprotiv uči susprezanju osjećaja što dijete može dovesti do velike anksioznosti, povučenosti, socijalne izoliranosti i psiholoških problema s kojima će se morati nositi do odraslog doba. Javlja se još jedan problem s takvim suočavanjem sa smrću: Bambiju otac govori kako mora biti hrabar, jer je muško i jer je princ. To vodi do krivog i stereotipnog odgoja djece o kojima su pričale Batinić i Majhut (2001): muška djeca moraju biti hrabra, dok ženska djeca ne moraju, ona mogu plakati. Roditelji iz Tollerovog i McBrideovog istraživanja navode kako su željeli razgovarati sa svojom djecom o smrti člana u obitelji jer su im na taj način dozvoljavali otkriti nove osjećaje, ali i objasniti kako je žaljenje i bol normalan dio života, baš kao i smrt, koji nije lagan, ali će proći (Toller, McBride, 2013).

Nadalje, djeca iz takvih slikovnica mogu steći krivi dojam po pitanju sastava obitelji, ali i važnosti određenog roditelja za njegov razvoj. Kako je u mnogim slikovnicama, kao npr. *Ružnom pačetu*, *Pepeljugi*, *Kralju lavova* i *Bambiju*, otac odsutan stalno ili djelomično zbog obaveza, posla, ali i smrti, bitno je napomenuti kakve to posljedice može imati na dijete. Otac je vrlo važna figura u životu djeteta. Taj odnos od najranije dobi kasnije ne može nitko nadoknaditi ako ono izostane. Otac služi djeci za identifikaciju i učenje spolnih uloga. Neka istraživanja pokazuju da dijete do 30. mjeseca života radije bira oca za igru, nego majku jer su igre s njim puno živahnije, a kako raste starost djeteta, raste i uključenost oca u brigu oko djeteta (iako je ono većinom fizičke naravi) (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Djeca sa zainteresiranim i angažiranim ocem pokazuju manje probleme u ponašanju, ne podliježu utjecaju alkohola i droga te imaju manje problema u školi (manje bježe, imaju bolje ocjene) (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). U obiteljima gdje je otac odsutan ili nezainteresiran javlja se najveći broj delikventnog, rizičnog i agresivnog ponašanja i upravo ta očeva

nezainteresiranost služi kao najbolji prediktor ponašanja takve vrste. Osim pozitivnog ponašanja, uključenost oca u odgoj djece utječe na značajniju dječju školsku, društvenu i emocionalnu prilagođenost, a osim toga i veće uspjehe na testovima inteligencije (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Stoga je očito koliko je očeva uključenost u odgoj djeteta važna, a što često izostaje u starijim slikovnicama.

No, u slikovnicama se nailazi i na odsustvo majke, kao npr. u Pinokiju i Bambiju (kada mu majka umre) pa je važno napomenuti kako takva odsutnost može imati još veće posljedice po dijete. Majka stvara vezu sa svojim djetetom od trenutka njegovog začeća. Ona najbolje zna njegove potrebe, a neki smatraju kako je majčinska ljubav ravna temeljnoj životnoj potrebi, jer „majčinske prakse“ podrazumijevaju neodgodive životne potrebe djeteta (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Majčina toplina i uključenost u život djeteta pomaže pravilnom emocionalnom razvoju djeteta, a osim toga i topli odnosi s majkom olakšavaju kontakte djeteta s osobama izvan obitelji što mu olakšava i sam prelazak u školu. Nasuprot tome, nedostatak majke, kao u slučaju *Pinokija i Bambija*, može izazvati teške posljedice po dijete, posebno po pitanju ponašanja – ono može postati previše povučeno ili pak agresivno (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Kurtović i Marčinko (2010) pak navode kako je majčinska neosjetljivost na djetetove potrebe najbolji prediktor depresije u djece. Nedostatak majke može utjecati na razvoj nezdrave dječje ličnosti, koja se dugo kasnije mora liječiti psihoterapijama.

Konvencijom o pravima djeteta djetetu su zagwarantirana prava i zaštite koju su roditelji dužni ostvariti: roditelji su zaduženi za podizanje i razvoj djeteta, osiguravanje fizičkih uvjeta i održavanje zdravlja, a takvi uvjeti ostavljaju pogodno tlo za pravilan odgoj djece oslobođen nasilja (Alinčić, Bakarić Abramović, Hrabar i dr., 2001; Pećnik, Sarc, 2010). Stoga je odgoj temeljna zadaća obitelji: zapravo su roditelji i škola glavni agensi odgoja jednog djeteta. Roditeljski odgoj je prvi s kojim se dijete susreće, a stvara podloge za svaki sljedeći odgoj. Odgoj bi trebao biti usmjeren temeljnim ljudskim vrijednosti, a glavni odgajatelji su majka i otac. Pri svakom odgoju roditelji se moraju služiti odgojnim metodama, a metode podrazumijevaju „ustaljen model, redoslijed, proceduru rada u odgoju i obrazovanju“ (Rosić, 1998:171). Rosić (1998) navodi nekoliko odgojnih metoda: verbalne, odnosno poučavanje putem pisanih ili izgovorenih riječi, vizualne putem prikazivanjem na tuđim primjerima ili iz knjige i metode praktičnih aktivnosti. Od svih navedenih metoda u analiziranim slikovnicama najčešće se koriste verbalne metode gdje roditelji objašnjavaju djeci riječima što se kako treba raditi, gdje ne smiju ići, čega se trebaju čuvati ili im jednostavno objašnjavaju neke

vremenske ili druge prilike: npr. Bambijeva majka svome sinu objašnjava verbalnom metodom što je kiša, Mufasa u *Kralju lavova*, također verbalnom metodom uči Simbu dokle seže njegovo kraljevstvo, što također radi i Grubzon i Petrina majka kada djeci objašnjavaju kako ne smiju ići u šumu ili kako moraju dijeliti svoje igračke s prijateljima. Vizualna metoda gotovo se ni ne koristi pri odgoju djece u slikovnicama, dok se dvaput pojavljuje metoda praktičnih aktivnosti, kada Bambijeva majka uči Bambija kako se prehraniti preko zime i kada Petra peče kolače na način na koji joj je to majka prije pokazala. Osim metoda odgojnog rada, Rosić (1998: 163) govori i o načelima odgojnog rada, a pod time podrazumijeva „osnovno pravilo ponašanja i djelovanja, međuljudski odnos prema kojima se organizira i ostvaruje odgojni proces“. Pod odgojna načela podrazumijevaju se načela poštivanja osobnosti, potpuna angažiranost, pozitivna orijentacija, međusobno povjerenje, jedinstvenosti, dosljednosti i individualno prilaženje. U analizi slikovnica ponekad je bilo teško uočiti određena odgojna načela, ali najčešće se moglo prepoznati načelo međusobnog povjerenja gdje se poštivao svaki član u obitelji, odnosno temeljio se na pozitivnim odnosima u obitelji što je pomagalo privrženosti (Rosić, 1998), kao npr. kada se poučavanjem Mufasa zblizavao sa Simbom u *Kralju lavova*, ili kada je Jakovljevi otac primio Jakova u naručje nakon straha od mraka. Osim toga prepoznatljivo je bilo načelo potpune angažiranosti u suvremenoj slikovnici Petre, kada je i dijete i roditelj bilo uključeno u aktivnost u kući, odnosno kada Petra peče kolače s majkom. Pozitivno roditeljsko ponašanje prema djetetu igra veliku važnost jer prema tome dijete izgrađuje sliku o sebi, procjenjuje svoju vrijednost i poštovanje koje zaslužuje, ali i procjenjuje roditeljsku ljubav, itd. (Kurtović, Marčinko, 2010).

Iako podaci s početka ove analize možda ne govore tako, žene su najčešće prikazane kao primarni odgajatelji u obitelji, što seže još od patrijarhalnih odnosa iz doba Antike. Još u Staroj Grčkoj majka je bila ta koja je ostajala kod kuće i brinula se za djecu, dok je otac bio taj koji je zarađivao ili se bavio poslovima izvan kuće (Erent-Sunko, 2007). Takvi patrijarhalni odnosi precrtali su se i danas: pa tako danas žene i nakon što su se uključile na tržište rada i dalje obavljaju kućanske poslove i brinu o odgoju djece. Takvi odnosi se prikazuju i u starim slikovnicama: Bambiju je majka primarna odgajateljica, Ružnom pačetu također. U *Pepeljugi* je maćeha također primarni odgajatelj, no na žalost, ne pozitivan. U *Pinokiju*, gdje ne postoji majka, javlja se Vila koja predstavlja odgajatelja Pinokiju: odnosno ona ga uči hrabrošću, dobroti i poštenju te se pri tome služi operantnim uvjetovanjem. Operantno uvjetovanje potječe od Skinnerova rada kada je nepoželjna ponašanja životinja htio zamijeniti poželjnim ponašanjima uz primjenu potkrepljenja: pozitivna ponašanja se mogu

potkrijepiti nagradama ili izostankom kazne, a negativna kaznama ili izostankom nagrade (Vizek Vidović, Rijavec, i dr., 2014). Tako se može oblikovati ponašanja kod djece mlađe dobi, kao što se time koristi i Vila kada Pinokiju govori kako ne smije lagati, jer će mu narasti nos i uši, pri čemu je laganje nepoželjno ponašanje, a rast nosa i ušiju je kazna. Vila je pokušala potaknuti poželjno ponašanje kod Pinokija, odnosno rekla mu je ako bude hrabar, pošten i dobar da će postati pravi dječak, pri čemu je poželjno ponašanje dobro i hrabro, a nagrada je postajanjem pravnim dječakom. Osim te vrste učenja u analizi slikovnica se pojavljuje i učenje po modelu, odnosno socijalno učenje. Teoriju socijalnog učenja razvija Antonio Bandura, u kojoj govori o modeliranju, odnosno učenje se odvija u socijalnom kontekstu, a zapravo govori kako se gledajući drugoga učimo ponašanju, a najčešće se promatra važna osoba - u ovom slučaju roditelj. Postoji izravno modeliranje, kada dijete direktno gleda roditelja i uči njegova ponašanja, a takva naučena ponašanja mu kasnije služe kao putokaz (Vizek Vidović, Rijavec, i dr., 2014). Takvu vrstu učenja možemo uočiti u *Petri* kada Petra peče kolače baš kao i njena mama, što dokazuje i slika pa iako možda ni ne zna kako to funkcionira ona slijedi pokrete koje radi njena mama. Osim toga, učenje po modelu ili socijalno učenje možemo primijetiti i u *Grubzonovom djetetu* kada mala Grubzonica ode u strašnu šumu jer je vidjela da i njen otac ide.

No, u *Prutimiru*, *Kraljevskoj pusi*, *Grubzonvom djetetu*, *Petri* i *Jakovu* je očigledna važnost figure oca koju on igra u životu djeteta. Po prvi puta autori slikovnica su shvatili (ili je očinstvo jednostavno izum 21. stoljeća) da su i očevi roditelji svoje djece i da su i oni potrebni u odgoju svoje djece. Ta se tema, kao i u *Grubzonovom djetetu*, ali i *Kralju lavova*, pokazuje važna i sve se više ističe uključivanje oca u odgoj djece. Djeca u ocu vide hrabrost, snagu i moć, bez obzira imao je on stvarno ili ne, i često se žele poistovjetiti s njime. Očinska figura bitna je za upotpunjavanje slike djeteta o spolu, odnosno očinska figura presudna je za djetetovo shvaćanje spolnih uloga pa tako Vukasović (1994) navodi da se uz pomoć oca sama slika čovjeka upotpunjuje jer osim majke, sada djeca imaju i predodžbu o ocu. Time se razdvaja dijete samo od jednog roditelja, a razvoj spolnih uloga je proširen. Muška djeca mogu postati muževnija gledajući oca, ali i ženska ženstvenija. Očinstvo je nezamjenjivo i ima jednaku važnost kao i majčinstvo, ali zbog povijesti događaja kada je majka bila jedini odgajatelj još od prapovijesnog doba, otac nije toliko ozbiljno shvaćen kao majka. Iako i sami rezultati istraživanja pokazuju kako se otac rjeđe uključuje u odgoj djece, stvari se u zadnje vrijeme počinju mijenjati. Sve češće nastupa partnerski odnos između žene i muškarca, odnosno majke i očeva. „Ravnopravni roditelji odbacuju tradicionalne društvene pritiske,

uvriježene stereotipe očinstva i majčinstva i rodno podijeljene radne uloge u kući i izvan nje. Oni svakodnevnim dogovorom zajednički i prilagođavajući se situaciji odlučuju o podjeli dužnosti i poslova oko djece, s djecom, i zbog djece...“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006: 264). Stoga se u suvremenim slikovnicama otvorilo pitanje partnerskih odnosa, a što je započelo pred kraj starih slikovnica, u *Kralju lavova*. Još od pamtivijeka su žene bile te koje su se brinule o odgoju djece, ali danas dolazi do postupnih promjena, ne velikih, ali barem do nekih promjena. I dalje su žene više vezane za privatnu sferu, odnosno za odgoj i učenje s djecom, dok su muškarci više povezani s javnom sferom: oni se više vole igrati s djecom, izvan doma (Walby, 1990). No, danas se javlja fenomen partnerskih odnosa, gdje muškarac i žena zajednički sudjeluju u odgoju djece, ne kao šefovi jedno drugome, nego kao partneri, odnosno jednako važni.

No, iako dolazi do pomaka ka demokratskim i partnerskim vrijednostima, ipak se i u suvremenim slikovnicama mogu naći ostaci patrijarhata, koji se jako teško otklanjaju jer je patrijarhat ukorijenjen još od davnina, a prenosi se gotovo nevidljivo (Walby, 1990). Walby (1990) je podijelila patrijarhat na privatni i javni: privatni patrijarhat se odnosi na potlačenost žene u privatnosti doma gdje ona obavlja kućanske poslove, gdje je zlostavljana i sl., a također je podređena mužu. Kao i Walby, i Galić (2011) govori o depriviranosti žena na tržištu rada, što se odnosi na javni patrijarhat, odnosno deplasiranost žena u javnoj sferi: žene imaju manje plaće, lošije poslove, poslove na pola radnog vremena i itd. Tako je i u suvremenim slikovnicama, npr. u *Petri* majka prikazana kako nosi odjeću u laboru, glača je, te se spominje kako peče kolače. U *Jakovu* je majka ta koja je kod kuće i ušuškava Jakova u krevet, dok je otac taj koji radi do kasno. Slično se pojavljuje u *Kraljevskoj pusi* gdje je otac jako zauzet te nema vremena za svoje dijete, dok je majka ta koja provodi vrijeme s njim. Prutimir je također prikazan vani, u raznim nevoljama, a dotad je majka bila s djecom kod kuće. Iako su to sve primjeri demokratskih obitelji gdje ne postoji razlike u moći partnera, ipak se mogu uočiti patrijarhalni ostaci.

Kada su u pitanju vrijednosti, najčešća vrijednost koja se prenosi s odraslog na dijete je hrabrost i ona je najčešće prenošena na muško dijete, kao u slučaju Pinokija, Bambija i Simbe. Hrabrost je bio jedan od uvjeta Pinokiju kako bi postao pravi dječak, Bambi je morao biti hrabar nakon smrti majke, dok je Simba sam želio biti hrabar poput tate. Takav način prikaza i odgoja djece je stereotipan, jer se dječake uči „neplakanju“, hrabrosti, čvrstoći, jakosti, dok se djevojčice uče nježnosti, one su slabe i kada upadnu u nevolju, muškarci su ti koji ih izvlače iz nevolje. No u suvremenim slikovnicama vrijednost hrabrosti je vezana za

ženski lik, odnosno za malu Grubzonicu koja je sama odlučila biti hrabra poput tate, a kad je upala u nevolju, sama se spasila. Osim toga, kod jednog muškog lika prikazana je odsutnost hrabrosti, točnije kod Jakova kada se bojao mraka. Suvremene slikovnice prikazuju kako ženski likovi ne moraju biti ti koji se izvlače iz nevolja te koji trebaju muški lik da ih spasi. Tu se vidi jedan veliki odmak od patrijarhalnih vrijednosti i stereotipnih prikazivanja u slikovnicama, o kojim su govorile Batinić i Majhut (2001).

7. Zaključak

Iako su kodovi za analizu ovih 10 slikovnica bila zadani na početku, došlo se i do nekih novih usputnih nalaza zanimljivih za ovaj rad – poput razbijanja stereotipnosti. Pri tome je svakako zanimljiv pomak ka demokratskim vrijednostima, pojava partnerskih odnosa, uključivanje očeva u odgoj, ali i načini učenja poput operantnog i socijalnog. Osim toga, zanimljivi su i pomaci u vrijednostima praćene od starijih do suvremenih slikovnica – u starijima se od muškaraca zahtijevala hrabrost, dok su u suvremenim slikovnicama hrabre i cure, a jedan dečko je čak i „ne-hrabar“.

Analiza 10 starih i suvremenih slikovnica pokazala je kako se i dalje mogu vidjeti stereotipni ostaci odgoja, prikaza uloga i odnosa u obitelji, ali i prenošenja patrijarhalne ideologije do čega su također došle Batinić i Majhut (2001) analizom hrvatskih slikovnica do 1945. godine. Iako dolazi do demokratskih pomaka ka partnerskim odnosima, izjednačenju moći među partnerima i punopravnog priznavanja djetetovih prava, ipak se neki tvrdokorni ostaci mogu osjetiti.

Ono što je irealno jest sama slika obitelji iz koje dijete ne može previše naučiti, posebno ne o suvremenom dobu: česte su nepotpune obitelji uslijed umiranja jednog roditelja, posebno dok su djeca mala, što danas nije čest slučaj, posebno u Hrvatskoj i na Zapadu, uslijed razvoja medicine i produžetka životnog vijeka. Osim toga, iz suvremenih slikovnica dijete dobiva sliku o idealnoj potpunoj obitelji, što je pozitivno, jer je takva vrsta obitelji ipak najčešća, no na žalost ne upozna neke druge oblike obitelji što mu uskraćuje znanja, ali i poštovanje drugačijih. Ipak se pomak može vidjeti jer danas postoje slikovnice o usvojenoj djeci, o *gay* obiteljima i sl. Takav način prikazivanja potpunih heteroseksualnih obitelji također predstavlja promicanje demokršćanske ideologije i desne strane, jer takva vrsta obitelji najviše odgovara crkvi, odnosno to je oblik obitelji koji crkva podupire.

Kada su u pitanju stereotipi i na njih se često nailazi, bez obzira što su se brojni autori trudili razbiti ih: maćeha je prikazana kao zla, očevi kao hrabri, majke te koje su najčešće s djecom kod kuće, također majke te koje „ušškavaju“ djecu u krevet i sl. No, u jednoj slikovnici je na jako lijep način prikazano kako su očevi shvatili da zanemaruju odgoj djece te se iskreno pokajali i poradili na tome, npr. u *Kraljevskoj pusi*.

Kad su u pitanju vrijednosti i one su donekle stereotipne: najčešća prenošena vrijednost u slikovnici je hrabrost koja se veže za muške likove, ali polako dolazi do

razbijanja i tog stereotipa. No, mislim da bi se više pažnje trebalo posvetiti upravo vrijednostima čovječnosti koju Vukasović (1994) navodi temeljnom vrijednosti, vrijednosti vodiljom u životu. Iako se i one spominju, npr. na predivan način u *Kralju lavova* gdje kralj uči sina poštovanju svih živih bića, bez obzira što je on kralj, jer shvaća kako postoji puno veća sila od njega, a kako svi zajedno čine svetost svijeta. Upravo bi takvih poruka i vrijednosti bilo lijepo vidjeti u drugim slikovnicama.

Ono što se čini bitnim je da djeca mogu vidjeti i doživjeti svijet životinja, poistovjetiti se s njima te ih upravo zbog slikovnica zavoljeti i poštovati. Osim toga, djeca se čitajući slikovnice zabavljaju, uče te zbližavaju s roditeljima što predstavlja jednu veliku vrijednost slikovnice koja je nenadoknativa. Iako neke poruke nisu objašnjene i stereotipne su, preporuča se interaktivno čitanje roditelja i djeteta uz istovremenu raspravu i pojašnjavanje kako dijete poruke ne bi uzelo zdravo za gotovo, pošto se radi o djeci najmlađe dobi.

8. Popis literature

Knjige

1. Alinčić, M., Bakarić Abramović, A., Hrabar, D. i dr. (2001), *Obiteljsko pravo*. Zagreb: Narodne novine.
2. Batinić, Š. i Majhut, B. (2001), *Od slikovnjaka do vragobe: hrvatske slikovnice do 1945*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
3. Čudina – Obradović, M., Obradović, J. (2006), *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
4. Fanuko, N. (2007), *Sociologija*. Zagreb: Profil.
5. Giddens, A. (2007), *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
6. Haralambos, M., Holborn, M. (2002), *Sociologija. Teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
7. Komensky, J., A. (1980), *Materinska škola*. Beograd: Privredno finansijski vodič.
8. Ljubetić, M. (2007), *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
9. Manić, Ž. (2014), *Primjena i mogućnosti metoda analize sadržaja u sociologiji*. Sveučilište u Beogradu: Doktorski rad.
10. Pećnik, N., Sarc, B. (2010), *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditelja najmlađe djece*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
11. Rosić, V. (1998), *Obiteljska pedagogija*. Rijeka: Tiskara i grafika Žagar.
12. Rosić, V., Zloković, J. (2002), *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Rijeka: Graftrade.
13. Vizek Vidović, V., Rijavec, M., Vlahović – Štetić, V., Miljković, D. (2014), *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP – Vern'.
14. Vukasović, A. (1994), *Obitelj – vrelo i nositeljica života*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor „MI“.
15. Walby, S. (1990), *Theorizing patriarchy*. New York: John Wiley & Sons.

Slikovnice

16. Andersen, H. C. (1994[1843]), *Ružno pače*. Zagreb: Mozaik knjiga.
17. Busquers, C. (2011), *Pinokio*. Zagreb: Vesela izdanja. (izv. Collodi, C., 1881)
18. Disney, W. (2005), *Bambi*. Zagreb: Egmont. (Izv. Salten, 1942.)
19. Disney, W. (2008), *Pepeljuga*. Zagreb: Egmont. (Izv. Perrault, C. i Brown, M., 1697)

20. Disney, W. (2017), *Kralj lavova*. Zagreb: Egmont. (Izv. 1994, nastao kao crtani film)
21. Donaldson, J. (2005), *Grubzonovo dijete*. Zagreb: Ibis Grafika.
22. Donaldson, J. (2016), *Prutimir*. Zagreb: Ibis Grafika.
23. Melling, D. (2002), *Kraljevska pusa*. Zagreb: Profil.
24. Petigny, A. (2005), *Petra ne želi posuditi svoje igračke*. Zadar: Forum.
25. Rogeon, S., D., Mazali, G. (2013), *Jakov se boji mraka*. Zadar: Forum.

Članci iz zbornika

26. Čačko, P. (1999), Slikovnica, njezina definicija i funkcije. U: Javor, R. (ur.), *Kakva je knjiga slikovnica*. Zagreb:Knjiga grada Zagreba, 12-16.
27. Čičko, H. (1999), Dva stoljeća slikovnice. U: Javor, R. (ur.), *Kakva je knjiga slikovnica*. Zagreb: Knjiga grada Zagreba, 17-19.
28. Halačev, S. (1999), Sadržaj slikovnica kao prilog razvoju samopouzdanja u djece. U: Javor, R. (ur.), *Kakva je knjiga slikovnica*. Zagreb: Knjiga grada Zagreba, 79-82.

Članci s interneta

29. Antonović, D. (2011), Čitanje u krilu. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17(66):25-25.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=183411(14.11.2018.)
30. Branzila, I., C. (2018), Picture Books and Illustrations in the Anglo-Saxon Literature for the Young. *Philologica Jassyensia*, 1(27):165-171.
<http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=daa47aac-75cb-4de5-85d4-4fla6fe96646%40sessionmgr4007> (22.11.2018.)
31. Bubalo, I. (2015), Brak i obitelj u promijenjenom društveno-kulturnom kontekstu. *Bogoslovna smotra*, 85(3):647-664.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=217686 (19.11.2018.)
32. DaDon, K. (2018), Uloga žene u židovskom braku u starozavjetnim spisima Biblije, u židovskom pravu i u rabinskoj literaturi. *Kairos: Evanđeoski teološki časopis*, 12(2):141-167.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=306720 (8.2.2019.)
33. Družinec, V. (2016), Transfer vrijednosti s roditelja na djecu. *Školski vjesnik*, 65(3):475-488.

- https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=262473 (18.11.2018.)
34. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, (2018), Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2017.
https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-01_01_2018.htm (9.2.2019.)
35. Erent-Sunko, Z. (2007), Obitelj u demokratskoj Ateni – institucija i polis u malom. *Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu*, 57(3), 603-627.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=20422 (26.12.2018.)
36. Galić, B. (2011), Žene i rad u suvremenom društvu. *Sociologija i prostor*, 49, 1(189), 25-48.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=106713 (26.12.2018.)
37. Janković-Lozić, D. (2017), Hrvatska obitelj u procijepu između tradicionalna poimanja i međunarodnih očekivanja. *Godišnjak akademije pravnih znanosti*, 8(1), 1-33.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=271026 (7.2.2019.)
38. Jukić, R. (2013), Moralne vrijednosti kao osnova odgoja. *Nova prisutnost*, 11(3):401-416.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=164212 (19.11.2018.)
39. Kolega, M., Ramljak, O., Belamarić, J. (2011), Što ću biti kad odrastem? Analiza zanimanja u dječjim slikovnicama. *Magistra Iadertina*, 6(1):25-35.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=129914 (15.11.2018.)
40. Kurtović, A., Marčinko, I. (2010), Odnos odgojnog stila roditelja sa strategijama suočavanja i depresivnošću adolescenata. *Klinička psihologija*, 3(1-2):19-43.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=233672 (8.2.2019.)
41. Martinović, I., Stričević, I. (2011), Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu. *Libellarium*, 4(1): 39-63.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=136168 (14.11.2018.)
42. Miljan, Z. (2014), Dječje radosti 19. stoljeća – slikovnica – edukativna dječja igračka. *Povijest u nastavi*, 21(1):1-21.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=178214 (15.11.2018.)
43. Ragadics, T. (2018), Marriage and Cohabitation in Recent Hungarian Society. *Nova prisutnost*, 16(1):89-98.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=289306 (19.11.2018.)
44. Šišnović, I. (2011), Odgojno-obrazovna vrijednost slikovnice. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17(66): 8-9.

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=183392 (14.11.2018.)

45. Toller, P., W., McBride, C. M. (2013), Enacting Privacy Rules and Protecting Disclosure Recipients: Parents' Communication with Children Following the Death of a Family Member. *Journal of Family Communication*, 13(1): 32-45.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15267431.2012.742091> (11.2.2019.)

Članci iz časopisa

46. Chan, W. T., Koo, A. (2011), Parenting Styles and Youth Outcomes in the UK. *European Sociology Review*, 27(3):385-399.
47. Hsieh, H. F., Shannon, S. E. (2005), Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*. 15: 1277.

9. Sažetak

Odnosi u obitelji kroz analizu dječjih slikovnica

Obitelj je najvažnija društvena institucija današnjice stoga je vrlo plodno tlo za istraživanje. Kako je obitelj sačinjena od roditelja i njihove biološke ili adoptirane djece, vrlo je zanimljivo vidjeti kako se ona prikazuje u različitim medijima. Osim toga, temeljna zadaća i odgovornost roditelja prema djeci je odgoj. On se nerijetko provodi preko čitanja slikovnica pošto slikovnice postaju jedan vrlo vrijedan didaktički materijal. Kako su članovi obitelji jedni od najčešćih likova u slikovnicama, a kako slikovnica predstavlja prvi susret djeteta sa slovima i riječima, a odnosi u obitelji predstavljaju glavnu radnju u slikovnicama, u ovome su radu analizom sadržaja upravo analizirani obiteljski odnosi i oblici u 10 slikovnica na hrvatskom jeziku. Slikovnice su podijeljene na stare i suvremene, a prije same analize zadano je nekoliko kodova koji se podudaraju sa zadacima istraživanja: pratio se oblik obitelji, moć u obitelji, odgojne metode i načela, odgojni stil roditelja, te vrijednosti koje se prenose u obitelji. Rezultati istraživanja su pokazali kako stare slikovnice pokazuju nepotpunu obitelj, tradicionalnih vrijednosti, dok se na kraju starih i na početku suvremenih slikovnica javlja pomak ka demokratskim vrijednostima i partnerskim odnosima u obitelji obilježeno očinskim uključivanjem u odgoj djece, pri čemu se polako napušta stereotipnost o kojoj govori prethodno istraživanje.

Ključne riječi: djeca, obitelj, odgoj, slikovnice

10. Summary

Family Relationships through Analysis of Children's Picture Books

Nowadays, Family is the most important social institution; therefore, it serves as a fruitful source of research. Since a family consists of parents and their biological or adopted children, it is interesting to see its representation in different media. Besides, parent's fundamental task and responsibility is a child's upbringing which is usually carried through the reading of picture books that become extremely valuable didactic materials. Since a picture book represents child's first encounter with letters and words, and since family members are one of the most common figures in picture books as well as the majority of the plot revolves around family relationships, this research analyzed family relationships and forms through the analysis of content in ten children's picture books in Croatian language. Picture books are divided into old and contemporary, and pre-set codes matched research tasks: family form, family power structure, upbringing methods and principles, upbringing style, passing down of family values. The results showed that old picture books show incomplete family with traditional values, while at the end of the old and the beginning of the contemporary picture books a shift can be seen towards democratic values and partner relationships in the family (marked by father's involvement in children's upbringing), which leads to gradual abandonment of stereotypes discussed in previous research.

Keywords: children, family, picture books, upbringing